

INKARNAATIO ORTODOKSISEN KIRKON LITURGISESSA PERINTEESSÄ

"Jumala on Herra ja hän ilmestyi meille, siunattu on hän, joka tulee Herran nimeen" (Ps 118:26).

Tämän kristillisen ilon täyttämä julistus lauletaan joka aamun ortodoksisen Kirkon aamupalveluksessa. Se julistaa, että kristillinen uskomme, toivomme, rakkautemme ja rukouksemme saa perustansa Jumalan ilmestymisen todellisuudesta. Se tapa, jolla Jumala lähestyy meitä ja se tapa, jolla me lähestymme elävää Jumalaa ei ole riippuvainen pelkästään inhimillisistä inhimillistä kyvyistä tai pyrkimyksistä. Jumala ei ole korkein valta tai voima, jota me lähestymme järjen avulla. Pikemminkin Hän on Jumala, joka ilmoittaa Itsensä meille ja meidän vuoksemme. Jumalan lähestymisen kautta me tulemme tuntemaan Jumalan Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä. Sen vuoksi ortodoksisessa perinteessä ja teologiassa Pyhä Kolminaisuus on horjumaton perusta kaikelle uskonnolliselle ajattelulle, hengelliselle elämälle ja Kirkon kokemukselle.¹

Kristologinen dogma on ortodoksisen uskon, jumalanpalveluksen ja hurskauselämän peruspilari. Se on perustana koko ortodoksiselle totuudelle. Jumalan Pojan, Kristuksen inkarnaatio on Jumalan ihmiskunnalle ilmestymisen keskeinen tapahtuma. Se on muinaisen Israelin lain ja profeettojen täyttymys. Kristus tuli maailmaan avataksaan ihmisille mahdollisuuden Jumalan valtakuntaan. Kristuksen lihaksituleminen loi uuden suhteen Jumalan ja ihmisten välille. Kristus osoitti omassa persoonassaan, mitä on todellinen Jumalan kaltaisuus. Ortodoksisen Kirkon kristologinen dogma sai erehtymättömän dogmaattisen määrityksensä erityisesti neljässä ekumeenisessä kirkolliskokouksessa (*Efeso* 431, *Kalkedon* 451 ja *Konstantinopoli* 553 ja 680-681).²

Uuteen elämään Kristuksessa

Kirkon virallinen ja arvovaltainen kristologinen opetus vahvistettiin näissä kirkolliskokouksissa. Inkarnaation kosmiseen ulottuvuuteen viitataan Kalkedonin kirkolliskokouksen vuonna 451

¹ V. Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*. London 1957, 158.

² Aiheesta lisää, ks. J. Meyendorff, *Imperial Unity and Christian Divisions*. New York 1989, 167-178; 235-245 ja 369-373.

laatimassa määritelmässä: "Kristus on yhtä olemusta meidän kanssamme inhimillisyydessään, meidän kaltaisemme kaikissa asioissa syntiä lukuunottamatta".³

Hän on sekä Jumala että ihminen, sillä "ykseys ei mitenkään poista luontojen erilaisuutta; Hänessä säilyvät pikemminkin molempien luontojen keskeiset ominaisuudet".⁴ Määritelmän viimeinen lause kattaa selkeästi ihmisen toiminnan luovana, keksivänä ja ohjaavana olentona kosmoksessa.

Kirkon määrittelemän kristologisen opin pyhät hymnografit välittivät orodoksiseen jumalanpalvelukseen. Bysanttilainen kirkkorunous oli ylevää, puhdasta ja maailmallisuudesta poikkeavaa. Kaikki hymnit pohjautuivat Kirkon teologiaan. Hymnografien perusaiheena oli Kristuksen lihaksituleminen, salaisuus, jolle koko kristillinen usko rakentuu.⁵ Ortodoksisen Kirkon talvikauden suuria juhlia, Kristuksen syntymää ja Herran kastetta eli Teofaniaa (6.1.) edeltää kaksi valmistussunnuntaita. Toiseksi viimeinen sunnuntai ennen Kristuksen syntymäjuhlaa on nimeltään pyhien esi-isien sunnuntai. Silloin luettavat Raamatun tekstit⁶ tähdentävät siirtymistä vanhasta Laista uuteen järjestykseen, "vanhan ihmisen" elämästä uuteen elämään Kristuksessa. Liturgian evankeliumi (Lk 14:16-24) on vertaus suurista pidoista. Evankeliumin opetus hylkää juutalaisten etuoikeuden etnisenä ryhmänä ja avaa kaikille ihmisille uuden Liiton Evankeliumin.

Beetlehem on aukaissut Eedenin

Viimeinen sunnuntai ennen Kristuksen syntymäjuhlaa on pyhien isien sunnuntai. Tämän sunnuntain evankeliumiteksti on Matteuksen ensimmäisestä luvusta ja se alkaa sanoin: "Jeesuksen Kristuksen, Daavidin pojan ja Abrahamin pojan, sukuuettelo... (Mt 1:1-25). Kristus on iankaikkinen Jumalan Poika, mutta juhla, jota vietämme, ylistää Hänen syntymistään ihmiseksi.

"Tänä päivänä Neitsyt yliolennollisen synnyttää, ja maa tarjoaa luolan lähestymättömälle..." Näillä sanoilla alkaa pyhän Romanos Melodoksen († 555) kuuluisa Kristuksen syntymäjuhlan

³ Meyendorff, op.cit., 177.

⁴ Ibid., 178.

⁵ E.C. Topping, *Byzantine Hymnography. Three Byzantine Poets*. Brookline 1979, 9-10.

⁶ Juhlan Raamatun teksteistä, ks. G. Barrois, *Scripture Readings in Orthodox Worship*. New York 1977, 147-153.

kontakki-veisu.⁷ Runoelman aluksi Romanos maalaa Kristuksen syntymäjuhlan runollisen ikonin. Hallitsevina henkilöinä ovat Kristus, Jumalansynnyttäjä ja tietäjät. Kontakin aikana toistuu kaksikymmentä neljä kertaa keskeinen sanoma: Jumala on syntynyt lapsukaiseksi. Jumalan pyhä historia on suuri draama. Jumala toimii historiassa, mutta aivan erityisesti Kristuksen persoonassa ihmisen pelastumiseksi. "Enkelit paimenten kanssa ylistystä veisaavat. Tietäjät tähden mukana vaeltavat... Beetlehem on aikaissut Eedenin: tulkaa katsokaamme!"⁸

Taivas ja maa laulavat yhdessä, menneisyys ja läsnäoleva yhdentyvät. Eeden ja Beetlehem tulevat yhdeksi. Koko maailmankaikkeus luodaan uudelleen. Tämän vuoksi sekä taivaassa että maan päällä iloitaan Kristuksen lihaksitulemisen kunniasta. Kristuksen lihaksituleminen merkitsee ikuista ja dynaamista Jumalan ja ihmisen yhteyttä. Runoilija kutsuu Kristusta "lahjojen lahjaksi". Jumala tuli ihmisen vuoksi ihmiseksi.

Kristuksen syntymäjuhlan toisessa kanonissa kuulemme sanat:

" Sinä Korkein, tulit vapaasta tahdostasi tasavertaisena ihmisten tykö, kun synnyit puhtaasta Neitseestä ihmiseksi, sillä Sinä halusit pestä pois kavalan käärmeen myrkyn ja johdattaa Jumalana kaikki pimeyden porteilta elämään säteilevään kirkkauteen".⁹

Hymnikatkelma osoittaa lukuisten muiden vastaavien tekstien kanssa, ettei Mariaa voida erottaa hänen Poikansa persoonasta ja työstä. Neitsyt Maria ei ole jonkun asia äiti, vaan hän on todella inkarnoituneen Logoksen äiti, Jumalansynnyttäjä. Näin Neitsyt Mariaan kohdistuvan hurskauden ja hartauden lukemattomat ilmaukset Bysantin liturgisessa perinteessä eivät ole mitään muuta kuin kuvausta Kristuksessa vallitsevasta jumaluuden ja ihmisyyden hypostaattisesta unionista. Idän Kirkon perinteessä Teofaniana muistellaan Herramme kastetta Jordanilla. Vanhoissa ortodoksissa maissa juhlaa kutsutaan myös *valkeuksien juhaksi* (ἐορτή τῶν φώτων).

Ortodoksinen Kirkko viettää teofaniana maailman kirkastumista Kristuksessa. Kirkkomme opetuksessa Kristuksen inkarnaatio tulee silminnähävästi historialliseksi totuudeksi Kristuksen

⁷ E.C. Topping, St Romanos the Melodos and His First Nativity Kontakion, The Greek Orthodox Theological Review 21:3/76:231-250.

⁸ Kristuksen syntymäjuhlan kontakki ilmestyi suomeksi ensimmäisen kerran vuonna 1981 isä Johannes Seppälän käännöksenä (Aamun Koitto N:0 25-26/1981; 480-482).

⁹ Juhlaminea. Pieksämäki 1987, 53.

kasteessa. Juhlan aamupalveluksessa laulamme: "Oi Kristus, meidän Jumalamme, Sinä pyhitit Jordanin vedet ja murskasit synnin vallan. Sinä tuli Edelläkävijän kastettavaksi ja niin pelastit ihmissuvun eksytyksestä..."¹⁰

Kaste on kirjaimellisesti ihmisen uusi syntyminen Kristuksessa ja näin ihminen eräässä mielessä luodaan uudelleen. Mutta erossa Kristuksesta ihminen biologisella tasolla ei omista Kristuksen muotoa, vaan on muodoton aine. Pyhässä kasteessa uskova yhdistyy Kristuksen ruumiin toimintoihin ja uusiin hengellisiin aisteihin.¹¹

Vanha luonnonjärjestys jää taakse ja me siirrymme uuteen järjestykseen. Juhlan aaton Vanhan testamentin lukukappaleet ns. kuninkaallisissa hetkissä ja suuressa ehtoonjälkeisessä palveluksessa toimivat profeetallisena johdanto Uuden testamentin ilmoitukselle. Pyhän Basileioksen liturgiassa (juhlan aattona) luettavassa evankeliumissa (Lk.3:1-18) lainataan Jesajan profetiaa: "Ääni huutaa autiomaassa..." Kirjoittaja kehottaa syntisiä kääntymykseen ja julistaa Messiaasta, joka kastaa ihmiset Pyhällä Hengellä ja tulella (Lk. 3:16).

Kristuksen pelastava ja voitollinen uhri osoitti ihmisille Jumalan kaltaisuuden, joka oli tuon uhrin kautta jälleen ihmisten saavutettavissa. Kristus, toinen Aadam tuli maailmaan ja hän poisti ensimmäisen Aadamın tottelemattomuuden vaikutukset. Kristuksen lihaksituleminen merkitsi kuoleman ja saatanan vallan tuhoamista ja uuden elämän lahjan mahdollisuutta maailmassa eläville. Kuitenkin Kristuksen inkarnaatiossa sekä Isä, joka lähetti Pojan että Pyhä Henki, joka toimi kaikissa Vapahtajan teoissa ilmestyivät maailmalle.

Ihmiseksi meidän pelastuksemme tähden

Pyhä Ireneos Lyonilainen (†202) opettaa: "Kristuksen nimi sisältää voitelijan, voideltavan ja voitelun. Isä on voitelija, Poika on voideltu ja Pyhä Henki on voide".¹² Isän ja Pyhän Hengen ilmestyminen Kristuksen kasteessa ja Hänen kirkastumisessaan Taaborilla korostaa ja vahvistaa tämän totuuden. Jumalallinen ekonomia, jonka päämääränä on ihmiskunnan ja maailman

¹⁰ Katismatropari, 4 säv. Juhlaminea, Joensuu 1987,62.

¹¹ P. Nellas, *Deification in Christ. The Nature of the Human Person*, New York 1987, 122.

¹² Harhaoppisia vastaan 5.36.2.

pelastuminen, kätkee itseensä jokaisen Pyhän Kolminaisuuden persoonan. Jumalan Poika tuli ihmiseksi meidän pelastuksemme tähden. Pyhä Gregorios Palamas (†1359) sanoo:

"Vapahtaja, joka on luomaton jumaluudessaan, tuli ihmiseksi meidän tähtemme. Hän eli meidän tähtemme ja näin hän osoitti meille tien takaisin todelliseen elämään. Kaiken sen, minkä hän kärsi lihassaan, hän kärsi meidän vuoksemme parantaakseen syntiset halumme. Syntiemme tähden hänen piti kuolla ja nousta ylös kuolleista ja astua ylös taivaaseen. Ja hän tarjoaa meille ylösnousemuksen ja iankaikkisen elämän".¹³

Jumalan toiminta maailman edestä todellistuu ja jatkuu jumalallisessa liturgiassa. Sen vuoksi ortodoksinen liturgia maailman edestä on ensiarvoisen tärkeä. Jumalallisen liturgian keskeinen todellisuus on pyhä eukaristia. Pyhä Eukaristia on Jumalan korkein manifestaatio Kristuksessa. Pyhä Nikolaos Kabasilas († 1387) kirjoittaa:

"Eukaristia on ainoa pyhistä mysteeriöistä, joka tekee täydellisiksi muut mysteeriot".¹⁴ Valitettavasti nykyinen ortodoksinen Kirkon käytäntö toimittaa sakramentaalisia mysteeriöitä erillään eukaristisesta yhteydestä ei palvele oikein käsitystämme Kirkosta tai Eukaristiasta. Ortodoksisessa Kirkossa ei ole olemassa yksityisiä toimituksia tai sakramentteja.

Isä Alexander Schmemmann kirjoittaa:

" Skolastiikan vaikutuksesta liturgiikka alkoi pitää Eukaristiaa vain yhtenä Kirkon monista toimituksista ja sakramenteista vääristäen siten koko liturgisen tradition näkemyksen, vaikka traditio on aina pitänyt Eukaristiaa koko elämän keskuksena ja lähteenä. Jumalanpalveluksen tarkoitus on muodostaa Kirkko eli herättää "yksityinen" uuteen elämään, muuttaa se Kirkon omaksi, Kristuksessa kaikille yhteiseksi".¹⁵

Jokainen Kirkon mysteeriö on koko Kirkon toimintaa. Kristillisen jumalanpalveluksen luonne, rakenne ja sisältö ilmentävät ja toteuttavat Kirkon todellista olemusta. Ja tämä olemus on uusi elämä Kristuksessa - liitto Kristuksessa Jumalan ja Pyhän Hengen kanssa, totuuden tunteminen, yhteys, rakkaus, armo, rauha ja pelastus.

Ihmiset selittävät mielellään jumalallisen liturgian Kristuksen elämän kuvaukseksi. Mutta kuka selittää sen Kirkon elämän ilmentymäksi, toimitukseksi, jossa Kirkko ikuisesti toteutuu. Kuka näkee, että Kirkko tässä toimituksessa ilmaisee, luo ja toteuttaa itseään Kristuksen Ruumiina? Jumalanpalvelusta ei enää juuri nähdä leipää nostattavaksi hapatukseksi, Jumalan rakkaudeksi

¹³ Hom.21, PG 151:277AB.

¹⁴ Nicholas Cabasilas, The Life in Christ 4.3.

¹⁵ Introduction to Liturgical Theology, New York 1975, 23-24.

maailmaa kohtaan, todistukseksi Jumalan valtakunnasta, hyväksi pelastuksen sanomaksi, uudeksi elämäksi. Päinvastoin jumalanpalvelus koetaan hetkelliseksi maailmasta erkanemiseksi tai paoksi maanpäällisistä oloista, armon oveksi.

Kun tutkimme ortodoksisen liturgian rukouksia ja toimituksia havaitsemme selkeästi Eukaristian ja Pyhän Kolminaisuuden läheisen suhteen. Eukaristia tarjoaa meille tilaisuuden kokea jokaisen Pyhän Kolminaisuuden persoonan. Eukaristia on kokoontuminen, jossa uskovat kohtaavat rukouksessa Pyhän Kolminaisuuden persoonat. Eukaristia on mystisenä ateriaana *liturginen kokoontuminen* (σύναξις), jossa ihmispersoonat yhdistyvät uskossa, toivossa ja rakkaudessa Kolmiyhteisen Jumalan persoonien kanssa.¹⁶

Pyhän Kolminaisuuden pyhyys tulee ihmisten saavutettavaksi Kirkon elämässä. Kirkon tehtävänä on torjua kaikki ne pyrkimykset, joilla yritetään vähentää Kirkon jumalallista ulottuvuutta tai sen inhimillistä täyteyttä. Isä Georges Florovski painotti selkeästi, miten Kirkon autenttisen kristologisen opetuksen vastaiset hereettiset näkemykset voivat helposti pesiä ekklesiologiaan.¹⁷

Omana aikanamme on vaarana pelkistää Kirkon todellisuus opin, rituaalin ja eettisen järjestelmän ympärille muodostuvaksi yhteisöksi. Näin sosiologisesti Kirkosta tulee isällinen, poliittinen tai etninen yhteisö, joka pyrkii välttämään tuonpuoleisen todellisuuden. Näin Kirkko ei ole enää uskon kohde. Eukaristian rukoukset osoittavat meille, ettei Jumalamme ole persoonaton. Rukouksillamme me lähestymme kutakin Pyhän Kolminaisuuden persoonaa. Suurin osa rukouksista osoitetaan Jumalalle Isänä. Kuitenkin useimmat näistä rukouksista sisältävät doksologian ylistyksen kullekin Pyhän Kolminaisuuden persoonalle.

Ortodoksisen Kirkon liturginen käytäntö rukoilla jokaista Pyhän Kolminaisuuden persoonaa korostaa ja kirkastaa meille Isän ja Pojan ja Pyhän merkityksen yhtenä, todellisena ja elävänä Jumalana. Toisaalta eukaristia on kolmiyhteisen Jumalan suurenmoisten pelastustöiden muistelemista (anamnesis).

¹⁶ J.D. Zizioulas, "The Eucharistic Community and the Catholicity of the Church," *One in Christ* 6(1970), 314-337.

¹⁷ Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View. Belmont 1972, 37-72.

Vaikkei läntinen ihminen ei tietäisi Bysantista juuri mitään, niin hän on vähintään kuullut bysanttilaisen jumalanpalveluksen rikkaasta symboliikasta. Käsitteet symbolit ja symbolismi ovat muodostuneet melkein synonyymiksi bysanttilaiselle liturgialle. Bysanttilainen symbolismi mielletään usein kuluneena sanontana, joka ei tarvitse tarkempaa selitystä.

Symboliikka Kristuksen pelastustöiden julistamista

Symbolismi on yleistä kaikille bysanttilaisen jumalanpalvelusperinteen mukaisille jumalanpalveluksille, mutta se korostuu erityisesti pyhässä Eukaristiassa.¹⁸ Eukaristiassa kuvataan Kristuksen elämä ja palvelutehtävä syntymästä taivaaseenastumiseen. Eukarististen lahjojen rituaalinen valmistaminen kuvaa Kristuksen syntymää ja ns. pieni saatto kertoo hänen julkisesta toiminnastaan, ennen muuta Hänen toiminnastaan opettajana.

Ensimmäisen ja toisen vuosisadan kristillinen jumalanpalvelus oli pakosta yksinkertainen ja siitä puuttui ulkonainen juhlallisuus. Sen sijaan Konstantinoksen ajasta (300-luvun alku) asti juhlavuus on ollut kristillisen jumalanpalveluksen olennainen ja väistämätön ominaisuus. Kristuksen syntymä ja kastejuhla kehittyivät vuosisatoina, jotka olivat täynnä teologisia ja kristologisia kiistoja.

Juhlien luomisen päämäärä ei ollut poleeminen, mutta silti ne edistivät ortodoksisen uskon - Nikean, Efeson ja Kalkedonin dogmien yhtäläistämistä.¹⁹ Mutta muistelemisen ei kohdistunut yksityiskohtiin, vaan Kristuksen koko pelastustyöhön. Siksi me emme kokoonnu eukaristiaan pelkästään muistelemaan Kristusta. Liturgiassa me tuomme esille Jumalan pelastavat teot ihmisen luomisesta Kristuksen toiseen tulemiseen asti. Isä Georges Florovski sanoo:

"Kristillinen muistelemisen on paljon enemmän kuin pelkkää muisteloja tai menneiden tapahtumien muistamista... nämä yksityiset menneisyyden tapahtumat ovat samanaikaisesti paradoksaalisesti Kirkon nykyisyyttä tässä ja nyt".²⁰

Muistaessamme Kristuksen maanpäällisen elämän tapahtumia, meidän yhteytemme tässä ajassa on läheisempää pyhän Kolminaisuuden kanssa. Bysanttilainen jumalanpalvelus tulee aina

¹⁸ A. Schmemmann, *Liturgy and Tradition*. New York 1990, 115-128.

¹⁹ A. Schmemmann, *Introduction*, op.cit., 95.

²⁰ "The Worshipping Church," *The Festal Menaion*. London 1969, 28.

pysymään historiallisena siinä mielessä, että siinä muisteltavat tapahtumat ovat historiallisia ja todellisia. Mutta historiallisuus on kuitenkin ajan mittaan saanut mysteerisen asun.²¹ Selvimpänä esimerkkinä uuden, mysteerisen hartauden vaikutuksesta on Kristuksen syntymäjuhlahajon ja sen liturgisen rakenteen monivaiheinen kehitys. Kun dogmaattisia vaikutteita sovellettiin jumalanpalvelukseen ja itse jumalanpalveluksesta tuli keino julistaa ja ilmentää Kirkon uutta asemaa maailmassa, sen uusia tehtäviä ja uutta suhdetta maailmaan.

Pyhän Apostoli Paavalin mukaan meidän uskomme ensisijainen ja korkein salaisuus on lihaksitullut Kristus (1 Tim. 3:16). Pyhän Nikolaos Kabasilaksen mukaan Kristus on mysteerio eli pyhä salaisuus, joka tulee konkreettiseksi ja toimivaksi Kirkon pyhissä mysteerioissa. Hän tähdentää, että Kristuksen historiallisen ruumiin ja Kirkon välillä on sisäinen yhteys samoin kuin hänen ruumiinsa energioiden ja pyhien mysteerioiden välillä. Kirkon pyhät toimitukset liittyvät Herramme Kristuksen inkarnaatioon. Kristuksen lihaksitulemisen perustalle on luotu ja organisoitu Kirkko, joka elää pyhissä mysteerioissa. Kabasilas rakentaa koko ekklesiologiansa pyhiin mysteeroihin. Hänen opetustaan voidaan kutsua Kristuskeskeiseksi kosmologiaksi. Jumalan ja ihmisen liitto Kristuksessa ja isien mukaan suuri ja kätkeyty salaisuus.

Ihmisen olemassaolon todellinen merkitys ja lopullinen tarkoitus on ilmoitettu ja se toteutuu Kristuksen inkarnaatiossa. Hän tuli taivaasta pelastaakseen maailmaan ja yhdistääkseen ihmisen ikuisesti Jumlan kanssa. Kirkon koko kristologinen dogma perustuu Sanan eli Kristuksen inkarnaatioon. Jumala toimii aina Sanassaan ja Pyhässä Hengessään. Jumala tuli Sanana ihmiseksi omassa persoonassaan pyhästä Neitsyt Mariasta. Ortodoksisessa kastetoimituksessa toimittava pappi lukee ääneen seuraavan vedenpyhitysrukouksen kohdan: "Sillä, Sinä Jumala, joka olet kuvaamaton, aluton ja sanoin selittämätön, tulit maan päälle, ottaen orjan muodon, ja tulit ihmisten kaltaiseksi. Sillä et Sinä, Valtias, armosi laupeuden tähden kärsinyt nähdä ihmissukua kiusaajan hirmuvallan alaisena, vaan tulit ja pelastit meidät... sinä vapautit sukukuntamme ja syntymälläsi pyhitit Neitsyeen äitiyden ja koko luomakunta veisasi Sinulle ilmestymisesi johdosta"²². Tämä rukous paljastaa koko kristillisen uskon todellisen olemuksen: "Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskellämme" (Joh. 1:14).

²¹ Schmemmann, Introduction, 97.

²² Euhologion. Pyhien toimitus käsikirja. Pieksämäki 1974, 27-28.

Ortodoksinen Kirkko ei julista tätä keskeistä totuutta pelkästään pyhän kasteen ensimmäisessä suuressa rukouksessa, se on voimakkaasti esillä myös pyhän Basileios Suuren jumalallisen liturgian eukaristisessa kiitoksessa:

"Sinä, oi Hyvä, et kääntynyt lopullisesti pois luodustasi, jonka luonut olit, etkä unohtanut kättesi tekoa... sinä olet puhunut meille Sinun palvelijaisi profeettain suun kautta edeltä ilmoittaen meille tulevan pelastuksen... mutta kun ajat olivat täyttyneet, niin Sinä puhuit meille itse Pojassasi, jonka kautta olet maailmatkin luonut... ollen itse iankaikkinen Jumala ilmestyi maan päälle ja asui ihmisten kanssa; joka tultuaan lihaksi pyhästä Neitsyestä tyhjensi itsensä ja otti orjan muodon, tullen meidän alennustilamme ruumiin kaltaiseksi tehdäkseen meidät kirkkautensa kuvan kaltaisiksi".²³

Kirkko rukoilee sen, minkä Raamattu opettaa. Jeesus Kristus, inkarnoitunut Logos tuli maailmaan vapauttaakseen ihmisen demonisesta harhasta, pimeydestä ja synnin orjuudesta. Kristus syntyi ihmiseksi johdattaakseen ihmisen Jumalan viisauteen ja valkeuteen. Pyhät apostolit Johannes ja Paavali toistavat usein tämän totuuden. Paavali kirjoittaa Jumalan salaisuudesta Kristuksesta, "jossa kaikki viisauden ja tiedon aarteet ovat kätkeytyinä" (Kol. 2:3).

Antropologinen ja kosmologinen yhteys Jumalan kanssa

Pyhän Andreas Kreetalaisen († n.740) suuri katumuskanoni osoittaa katumuksen antropologisen ja kosmologisen yhteyden. Koko ihmispersoonaa kutsutaan osallistumaan katumukseen. Suuri katumuskanoni ei ole uskovan monologi, vaan dialogi, jossa ihminen osallistuu olemassaolonsa mystisiin syvyyksiin. Inkarnoitunut Logos, Vapahtajamme Kristus on voimakkaasti läsnä, rakastavana lunastajana, ristiinnaulittuna ylkänä, joka koskettaa uskovien sydämet rakkaudellaan ja kutsuu heidät mystiseen yhteyteen. Samalla tavoin on katumuskanonissa esillä Jumalansynnyttäjä. Hänen oma ruumiinsa on Jumal-ihmisen eli Kirkon ruumis. Jumalansynnyttäjä on portaati, jotka yhdistävät maan ja taivaan:

"Veisaamme Sinulle, ylistämme Sinua, Jumalansynnyttäjä, sillä sinä olet synnyttänyt ainokaisen Pojan ja Jumalan erottamattomasta Kolminaisuudesta ja niin edeltä avannut taivaalliset meille maan päällä oleville".²⁴

Jumalansynnyttäjä on uskovien lohduttaja paaston ja rukouksen taistelussa. Hän johtaa meitä Kristuksen yhteyteen. Hän on läsnä palveluksen alussa ja lopussa. Suuressa katumuskanonissa on läsnä myös pyhä Maria Egyptiläinen (eli 500-luvulla), ortodoksisen askeesin ja elämänmuu-

²³ Jumalallinen liturgia. Kolmas painos. Pieksämäki 1988, 87-88.

²⁴ Suuri katumuskanoni. Pyhä ja Suuri Paasto III. Kuopio 1976, 139.

toksen suuri opettaja. Hänen elämäkertansa lukemisen tarkoituksena ei ole pelkästään uskovien mielen herkistäminen. Ortodoksisessa perinteessä pyhän ihmisen muiston vaalimisella ei ole vain opetuksellinen merkitys. Pikemmin se on meidän osallistumistamme pyhän ihmisen elämään, hänen taisteluunsa, voittoonsa ja kirkastumiseensa. Pyhän ihmisen elämästä lukeminen on liturginen akti. Näin esimerkiksi pyhä Maria on uskovien kanssa läsnä katumuskanonissa. Hän taistelee heidän kanssaan katumuksessa ja rukouksessa. Sen vuoksi me kuulemme katumuskanonissa sanat: "Pyhittäjä-äiti, rukoile nyt palvelijaisi puolesta Kristusta, jota olet rakastanut, jota olet ikävöinyt ja jonka tähden kilvoitellut, että Hän armahtaen meitä soisi Häntä kunnioittaville rauhansa".²⁵

Pyhän Andreaksen katumuskanoni on kokonaisuudessaan teologinen tutkielma. Se kuvaa Kirkon liturgisen toiminnan eli rukouksen ja katumuksen todellisuutta. Katumuskanoni kuvaa Jumalan todellisuutta, joka muuttaa ihmisen ja koko maailman ja pelastaa ihmiset.

"Kristus tuli ihmiseksi kutsuen katumuksen ryöväreitä ja synnissä eläviä. Sielu tee parannus, portti on jo avattu valtakuntaan, johon ensimmäisinä menevät katumuksen tehneet fariseukset, publikaanit ja avionrikkojat".

Katumus johtaa ihmisten uuteen ihmisyyteen Kristuksessa. Tämän uuden ihmisyyden todellisuus toteutuu erityisesti eukaristiassa, jossa luotu elää todellisessa yhteydessä luomattoman Luojaansa kanssa.

Bysanttilainen kirkkorakennus - Kristuksen inkarnaation julistusta

Meidän on tänä päivänä vaikea ymmärtää syvällisesti Kirkkomme kirkollisten toimitusten ja käytäntöjen - mysteerien, palvelusten, juhlakausien, rukouksen, askeesin tai katumuksen luonnetta. Tämä johtuu paljolta siitä, että meillä on yksipuolinen ja latteä käsitys ajasta ja tilasta. Bysanttilaisessa arkkitehtuurissa, ikonografiassa ja myös hymnografiassa on täysin toisenlainen lähestymistapa aikaan ja tilaan.²⁶ Bysanttilainen jumalanpalvelus on taidetta ja Kirkon taide on jumalanpalvelusta. Taide ei ole pelkästään tilan koristelua, vaan se julistaa ulkonaisen ja sisäisen maailman harmoniaa. Bysanttilainen arkkitehtuuri opettaa meille

²⁵ Suuri katumuskanoni, 150-151.

²⁶ C. Yannaras, *The Freedom of Morality*. New York 1984, 244-252.

lihaksitulleen Kristuksen totuutta, Jumalan alentumista ja luotujen ihmisten jumaloitumisen mahdollisuutta.

Muinainen kreikkalainen temppeli ilmaisee näkemyksen maailmasta harmoniana ja järjestyksenä. Bysanttilainen kirkko ilmaisee Kirkon näkemyksen maailmasta eli maailman osallistumisen Jumalan valtakunnan elämään. Kirkkorakennuksessa aineellinen luomus saa muotonsa, se ottaa lihaksitulleen Jumalan Sanan muodon. Bysanttilainen kirkkorakennus on inkarnoituneen Sanan ruumis, joka hahmottaa inkarnaation ristin muotoon.²⁷

Uskovien yhteisö tulee kirkkorakennukseen ollakseen Kirkko. Siksi kirkkorakennus ei ole pelkästään rakennustaiteellinen suunnitelma, vaan se muodossa yhdistyy elämä ja sen kulku. Kristuksen inkarnaatiossa koko aineellinen luomakunta korotettiin Jumalan valtaistuimelle. Sen vuoksi Kirkko ei ole monoliittinen organisaatio, joka arvovallallaan määrää toisistaan erillään olevia yksilöitä. Kirkko on orgaaninen persoonien ykseys, jonka tehtävänä on vahvistaa yhteisöllistä elämää.²⁸

Tässä luodun ihmisen ja luomattoman Jumalan elävässä yhteydessä on koko Kirkon sakramentalisen elämän ja askeesin perusta ja päämäärä. Ortodoksisessa apostolisessa ja patristisessä perinteessä on syvä tietoisuus ihmisen psykosomaattisesta rakenteesta ja ihmisen suhteesta maailmaan. Tälle kosmologiselle ja antropologiselle yhteydelle rakentuu Kirkon elämä. Ja tämä yhteys edellyttää kaikkia Kirkon liturgisia käytäntöjä, myös Suuren katumuskanonin.

Apostolit ja Kirkon isät eivät ymmärtäneet kristillistä uskoa pelkistetyksi järkeisopiksi. Usko ymmärrettiin totuudeksi, elämäksi ja viisaudeksi, joka perustuu Jumalan säätämään elävään suhteeseen vapaan ihmisen kanssa. Vain tässä dynaamisessa yhteydessä uskon totuus jalostuu elämän totuudeksi.

²⁷ Yannaras, 247.

²⁸ Ibid., 215-216.

Kristuksen inkarnaatio - kosminen tapahtuma

Kristus on Jumalan korkein ilmestys maailmassa juuri siksi, että Hän on Jumalan inkarnaatio korkeimpana rakkauden ja elämän yhteytenä. Kristus ilmoittaa elävän Jumalan iankaikkiseksi yhteydeksi, Pyhäksi Kolminaisuudeksi, ja hän ilmoittaa ihmisen luoduksi vapaaseen kanssakäymiseen Jumalan kanssa tässä elämän ja rakkauden yhteydessä. Ortodoksinen jumalanpalveluselämä kokonaisuudessaan rukouksineen, veisuineen, ikoneineen ja kaikkine toimineen aina yhteenkokoontumisesta kirkosta poistumiseen on Kirkon näkemys maailmasta. Se on näkemys maailmasta Jumalan läsnäolon todellisuutena.

Eukaristisessa liturgiassa Kirkko osoittaa, että sillä on Kristuksen mieli (1 Kor. 2:16). Kun Kirkko toimittaa yhdessä eukaristian, se ei tee sitä ainoastaan Kristuksen muistoksi, vaan myös Häneen yhdistyneen ihmiskunnan muistoksi. Siksi proskomidissa eli ehtoollislahjoja valmistavassa osassa ennen muuta Herraamme, mutta kunnioitetaan myös Jumalansynnyttäjää, profeettaa ja edelläkävijää Johannesta ja kaikkia profeettoja, apostoleja, esipaimenia, pyhiä marttyyrejä, jumalankantaisia, pyhiä ihmeidentekijöitä ja kaikkia pyhiä. Sen jälkeen anotaan Jumalaa muistamaan papistoa ja kirkkokansaa, eläviä ja kuolleita.

Loukkaamaton yhteys ihmisen ja Jumalan välillä, jonka Kristus perusti, on ortodoksisen liturgian doksologisen teologian ydin. Ehtoollisyhteys on tarkoitettu ihmisen dynaamiseksi pyhittymiseksi eli jumaloitumiseksi. Nykyajan ortodoksisen teologian opetuksen tulee liturgian merkityksen ohella painottaa tätä opetusta. Inkarnaation, ylösnousemisen ja jumaloitumisen dogmat ovat suureksi avuksi ihmisen kirkastumiseen pyrittäessä.²⁹ Kristuksen kahden luonnon hypostaattinen ykseys on iankaikkinen vahvistus, jonka absoluuttinen suo relatiiviselle, Luoja luodulle. Toisaalta tänä päivänä on tärkeätä painottaa teologisessa opetuksessa ja seurakunnissa liturgisen elämän ja arkipäivän elämän ykseyttä. Vain, jos liturgia ymmärretään ja koetaan Kristuksen lihaksitulemisen syvyytenä ja rikkautena, voi siitä kehittyä voimakkaampi side teologiseen tietämykseen ja se voi herättää teologista pohdiskelua Kirkon elämän eri tasoilla.

²⁹ Ks. aiheesta lisää, D. Staniloae, *Orthodoxe Dogmatik II*, Zürich 1990, 99-101.

Ortodoksisen Kirkon monivaiheinen historia osoittaa selkeästi, että sosiaalinen tietoisuus ilmaisee Jumalan ja ihmisten välisen rakkauden. Jumalan syntyminen ihmiseksi ja kaikista ihmisluonnon myönteisistä ominaisuuksista osalliseksi tuleminen on kosminen tapahtuma. Jumala ja ihminen ovat yhtä Kristuksessa. Kristus on Kirkon sosiaalisen vastuun kantamisen esikuva. Tämä vastuuntunto elää jo varhaiskirkon rukouksessa:

" Me rukoilemme Sinua, oi Herra, auttajamme ja suojelijamme, riennä kärsivien avuksi, sääli alhaisia, nosta ylös langenneet, auta puutteessa olevia, paranna sairaat, ruoki nälkäiset, vapauta vangitut, tue heikkoja ja arkoja. Anna kaikkien kansojen ymmärtää, että Sinä olet ainoa Jumala ja että Jeesus Kristus on Sinun Poikasi. Anna meidän ymmärtää, että me olemme Sinun kansasi ja laitumesi lampaat".³⁰

³⁰ Kleemens Roomalaisen († n.96) rukous köyhien puolesta 59.4; P. Phan, *Social Thought. Message of the Fathers of the Church* 20, Wilmington 1984, 47.

USKONNONVAPAAUS PERUSOIKEUTENA SUOMESSA

JOHDANTO

Uskonnonvapaus on yleisesti tunnustettu perusoikeus. Se kuuluu kansainvälisesti hyväksyttyihin ihmisoikeuksiin. Suomessa se on turvattu hallitusmuodon säännöksillä.

Maassamme on vireillä - nyt jo loppusuoralla - perusoikeussäännösten muuttaminen. Perustyon siihen on tehnyt perusoikeuskomitea (Komiteanmietintö 1992:3). Oikeusministeriön asettaman perusoikeustyöryhmä on sen ja lausuntojen pohjalta laatinut tarkistetun ehdotuksen perusoikeuslainsäädännöksi (Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1993). Maassamme toimivia kirkkoja ja uskonnollisia yhdyskuntia luonnollisesti kiinnostaa, millainen sisältö meillä uskonnonvapaudelle perustuslaissa määritellään.

Tarkastelen seuraavassa lyhyesti perusoikeusuudistusta sekä sitä, miten luterilainen kirkko näkee tehtävänsä ihmisoikeuksien puolustajana. Sen jälkeen esittelen, millainen sisältö uskonnonvapaudelle on ehdotetussa perustuslaissa annettu ja millaisia muutosehdotuksia luterilaisessa kirkossa on ehdotukseen esitetty. Lisäksi tarkastelen tähän aihepiiriin liittyvää uskonrauhan määrittämisestä niin ikään vireillä olevassa rikoslain uudistamisessa.

Perusoikeudella tarkoitetaan Suomessa yleensä perustuslaissa säädettyä yksilölle kuuluvaa oikeutta. Hallitusmuodossa perusoikeudet on turvattu Suomen kansalaisille. Ihmisoikeuden käsitteellä puolestaan viitataan kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa tai muissa asiakirjoissa mainittuihin oikeuksiin. Ihmisoikeudet eivät ole sidottuja tietyn valtion kansalaisuuteen vaan kuuluvat kaikille. Kansainvälisesti uskonnonvapaus on ilmeisesti kaikkein vanhin perustavanlaatuinen oikeus, joka johdonmukaisesti kuuluu kansainvälisten ihmisoikeussopimusten suojan piiriin. Perinteisesti eri Euroopan valtioiden perustuslait ovat Ranskan vallankumouksen linjaa jatkaen turvanneet mm. uskonnonvapauden.

Perusoikeudet on tapana jakaa kolmeen lohkoon:

1. Vapausoikeudet eli kansalais- ja poliittiset oikeudet.

Uskonnonvapaus on yksi niistä, samoin kuin esimerkiksi oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, sanan-, kokoontumis- ja yhdistysmisvapaus, liikkumisvapaus ja oikeus yksityiselämän suojaan sekä taloudellisen toiminnan vapaus. Näille ns. klassisille vapausoikeuksille on perinteisesti pidetty tunnusomaisena yksilöllistä luonnetta. Niiden on katsottu ensisijaisesti turvaavan yksilön vapauspiiriä julkisen vallan puuttumisilta.

2. Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Näitä ovat esimerkiksi oikeus työhön, oikeus asuntoon, oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä oikeus opetukseen. Nämä oikeudet edellyttävät edellisiä useammin julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä toteutuakseen.

3. Yhteisölliset eli kollektiiviset oikeudet. Näiden subjektina on yhteisö kuten kansa tai vähemmistö. Yhteisöllisiä oikeuksia ovat esimerkiksi kansojen itsemääräämisoikeus, oikeus rauhaan, oikeus kehitykseen sekä vähemmistöjen oikeudet.

Perusoikeuksien kirjaamisessa ja säätämisessä on kysymys eräänlaisen yhteiskunnan perusarvojen luettelon laatimisesta. Perusoikeuskomitea haluaa turvata klassiset vapausoikeudet nykyaikaa vastaavalla tavalla sekä turvata ja laajentaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien lainssäädäntösuoja. Tällöin kokonaan uusina oikeusina perustuslaissa määriteltäisiin mm. toimeentulon perusturvaa sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin ja oikeus ympäristöön.

Luterilaista kirkkoa perusoikeudet eivät kiinnosta vain uskonnonvapauden, vaan yleensä perus- ja ihmisoikeuksien suojan kannalta. Kahden regimentin opin mukaisesti Jumalan teot ilmenevät paitsi hengellisellä alueella myös maallisella alueella. Rakkauden, totuuden ja oikeudenmukaisuuden valtauspääsy on niissä Jumalan tahdon toteutumisesta. Kirkko on turmeltuneen maailman keskellä uuden elämän yhteisö. Sen tehtävänä on muistuttaa maailmalle, jossa oikeuksia poljetaan ja ihmisiä sorretaan, Jumalan vanhurskauden vaatimuksesta. Siksi kirkon kuuluu tuntea kiinnostusta, miten perusarvot yhteiskunnassa määritellään ja miten toteutetaan, sekä kaikin tavoin osallistua kristillisten arvojen mukaisten perusarvojen voimaan saattamiseen.

Vireillä olevan perusoikeusuudistus ansaitsee siten kokonaisuutena aktiivista tukea kirkon taholta. Sen perustavoitteet ovat sopusoinnussa kristillisen vanhurskauden ja lähimmäisrakkauden tavoitteiden kanssa. Yksityiskohtien osalta puolestaan perusoikeuksien sisältö ja toteutustapa kuuluvat rakkauden ohjaaman inhimillisen harkinnan piiriin. Vaikka kirkkona niiden määrittelyyn osallistumme, meillä ei ole yleensä uskostamme käsin erityistä sisällöllistä annettavaa. Tätä rakennetaan rakkauden ohjaamaa järkeä ja harkintaa käyttämällä. Ne ovat näin maallisen hallintovallan alueella teologisesti legitiimejä periaatteita luterilaisen käsityksen mukaan.

Perusoikeuskomitea ehdottaa uskonnonvapaudesta säädettäväksi hallitusmuodon 11 §:ssä seuraavasti:

Jokaisella on uskonnon ja muun vakaumuksen vapaus. Siihen sisältyy oikeus harjoittaa uskontoa ja ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan vakaumuksensa vastaiseen uskonnon harjoittamiseen eikä tukemaan uskonnollista yhdyskuntaa, jonka jäsen hän ei ole. Opetuksessa ja kasvatuksessa on kunnioitettava yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia ja huoltajan oikeutta vastata lapsen kehityksestä.

Oikeudesta vakaumuksen perusteella kieltäytyä osallistumasta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla.

Luterilaisella taholla käydyssä keskustelussa ja kirkkohallituksen sekä kirkolliskokouksen ehdotuksesta antamassa lausunnossa on kiinnitetty huomiota seuraaviin näkökohtiin:

Uskonnon ja vakaumuksen/elämäkatsomuksen vapaus

Komitea on rinnastanut täydellisesti uskonnon ja muun vakaumuksen vapauden. Uskonto on kuitenkin yleensä aivan toisella tavalla kuin mikä tahansa vakaumus yhteisöllinen asia. Tämä näkyy lainsäädännössäkin selvästi, sillä meillä on uskonnonvapauslaki, mutta ei maailmankatsomusten tai vakaumusten vapauslakia. Ehdotus pohjautuu vanhakantaiseen liberaaliin näkemykseen uskonnonvapaudesta puhtaasti vain yksilön oikeutena. Tästä poiketen kirkko kuitenkin edellyttää, että valtio myös aktiivisesti takaa kaikille kirkkoille ja uskonnollisille yhteisöille esteettömän uskonnon harjoittamisen vapauden.

Vaikka uskonto ja sen harjoittaminen kuuluvat niin yksilön kuin erityisesti yhteisön oikeutena omaan kategoriinsa, niin myös yksilöllinen omantunnonvapaus vaatii perustuslain suojaa. Tämä koskee uskontoon rinnastettavaa vakaumusta tai - kuten kirkolliskokous haluaisi mieluummin ilmaistavan - elämäkatsomusta.

Negatiivisesta positiiviseen uskonnonvapauden määrittelyyn

Uskonnonvapaudella ymmärretään kansainvälisissä sopimuksissa ensisijaisesti positiivista oikeutta uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen. Perusoikeuskomitea tulkitsee sen kuitenkin yksipuolisesti negatiivisesti, vapautena uskonnosta. Tällöin ei oteta riittävästi huomioon uskonnonvapauden olennaisesti kuuluvaa positiivista sisältöä, oikeutta uskonnon harjoittamiseen.

Taustana on jälleen nykyisin yleensä vanhentuneena pidetty liberalistinen ajattelutapa, jossa uskonnonvapaus kuten muutkin vapausoikeudet vaativat toisilta osapuolilta vain negatiivisia velvollisuuksia olla puuttumatta henkilöiden oikeuksiin. Nykyaikaisemman näkemyksen mukaan toisten ihmisten ja yhteiskunnan velvollisuutena on myös edistää henkilöiden hyvinvointia ja vapauksien toteutumista aktiivisesti.

Uskonnonvapauden negatiivisella muotoilulla on myös käytännön vaikutuksia. Vakavinta on, että se saattaisi selvästi hankaloittaa ja jopa vaarantaa toisten positiivisen uskonnonvapauden toteutumista. Komitea on näet lähtenyt siitä, että säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat mm. koulut, sosiaali- ja terveydenhuollon laitokset sekä puolustusvoimat. Onkin täysin perusteltua syytä kysyä, miksi esimerkiksi näissä laitoksissa tulisi turvata nimenomaan ja vain negatiivinen uskonnonvapaus perustuslain säännöksin. Millä perusteella juuri se on tärkeämpi kuin uskontokuntiin kuuluvien oikeus osallistua mainittujen laitosten piirissä tapahtuvaan yhteiseen uskonnon harjoitukseen?

Esitettyjen näkökohtien perusteella luterilainen kirkolliskokous esittääkin, että tämä hallitusmuodon kohta kirjoitettaisiin positiivisen uskonnonvapauden periaatteen pohjalta seuraavasti:

Jokaisella on uskonnonvapaus ja elämänsä katsomuksen vapaus. Ne sisältävät oikeuden tunnustaa ja harjoittaa uskontoa ja ilmaista elämänsä katsomusta sekä oikeuden kuulua tai olla kuulumatta uskon-

nolliseen yhdyskuntaan. Uskonnonvapaudesta
säädetään lailla.

Uskonnonvapaus ja uskontokasvatus

Myönteisenä seikkana on pantava merkille, että komitean tekemässä ehdotuksessa on nostettu oikeus oman uskonnon tai vakaumuksen opetukseen perustuslaillisen suojan piiriin. Tämä ajatus ilmeni jo parlamentaarisen Kirkko ja valtio -komitean ehdotuksiin, joiden mukaan perusoikeussäännöstyössä tulisi turvata selkeästi vanhempien oikeus saada lapsilleen oman uskontonsa mukaista opetusta.

Säännös uskontokasvatuksesta tulee luterilaisen kirkolliskokouksen ehdotuksen mukaan kirjoittaa myös sellaiseen muotoon, että niin lasten kuin vanhempien positiiviset oikeudet uskontoon saavat selkeän ja korostetun aseman. Olisi siis otettava huomioon vanhempien ja lasten yhteiset intressit saada uskonnonopetusta eikä jo lähtökohdisaan asettaa tarpeettomasti lapsen oikeuksien toteutumista jännitteeseen suhteeseen vanhempien/holhoojien vastaavien oikeuksien kanssa. Ihmisoikeussopimustenkin kyseiset määritelmät korostavat sitä, että lapsen ja vanhempien/holhoojien intressit ovat pääsääntöisesti yhdensuuntaiset ja että molempien osapuolten oikeudet voidaan ja tulee näin turvata keskinäisessä yhteisymmärryksessä.

Luterilainen kirkolliskokous onkin esittänyt uskonnonvapauspykälän toiseen momentin kirjoittamista seuraavassa muodossa:

Opetuksessa ja kasvatuksessa kunnioitetaan uskonnonvapauden periaatteen mukaisesti lapsen ja hänen huoltajansa oikeutta uskonnonopetukseen tai sitä vastaavaan elämäkatsomustiedon opetukseen.

USKONRAUHA RIKOSLAISSA

Uskonnonvapaus ilmenee lainsäädännössä myös siinä, miten suhtaudutaan sen loukkaamiseen. Parhaillaan käynnissä olevaan rikoslain uudistamiseen sisältyy myös uskonrauhaan liittyvä ehdotus. Lakiehdotuksen mukaan rikoslain 17 luvun 8 § kuuluisi seuraavasti:

Joka

- 1) julkisesti loukkaamistarkoituksessa herjaa tai häpäisee sitä, mitä Suomessa rekisteröity uskonnollinen yhteisö pitää pyhänä tai
 - 2) meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellään tai muuten häiritsee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta, muuta sellaista uskonnon harjoitusta taikka hartaustilaisuutta,
- on tuomittava uskonrauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Tämän pykälän ehdotetaan korvaavan sen voimassa olevan rikoslain pykälän, jossa puhutaan jumalanpilkasta. Tämä pykälä on tunnetulla tavalla ollut jo runsaan parin vuosikymmenen ajan keskustelun kohteena.

Luterilaisella taholla korostetaan, että kirkon käsitys jumalanpilkasta on yksiselitteinen. Kirkon uskon kannalta Jumalan kaikkivaltius, majesteettisuus ja pyhyys ovat koskemattomia. Jumala on kaiken pilkan yläpuolella siten, ettei pilkka voi häntä itseään vahingoittaa. Jumalan pilkkaaminen on kuitenkin pilkkaajalle itselleen vahingollista, koska se kohdistuu ihmisen omaa olemusta vastaan. Kysymyksessä ei ole siis vain tiettyjen vakaumusten kunnioittaminen ja suojeleminen vaan ihmisen olemisen perusteet ja samalla kansakunnan elämän ja moraalin perusteet. Ymmärrämme, että uskonnonvapauden vallitessa kaikkia kansalaisia koskeva lainsäädäntö ei ongelmattomasti voi sisältyä jonkin tietyn uskonnollisen vakaumuksen elementtejä. Kirkolliskokouksen enemmistön mukaan rikoslaista voidaan poistaa myös suora maininta jumalanpilkasta tai Jumalan nimi.

Rikoslain uudistamisessa ei ole lähdetty niinkään Jumalan kuin uskonnollisten tunteiden suojelemisesta. Tämä on sinänsä oikein ja perusteltua. Kysymys ei ole kuitenkaan vain tunteiden varjelemisesta, vaan kunnioituksesta sitä asiaa kohtaan, johon tunteet kohdistuvat. Niinpä esimerkiksi Norjassa ja Saksassa on säädetty rangaistavaksi uskontunnustuksen, uskonopin ja jumalanpalveluksen loukkaaminen, siis tiettyjen objektiivisten seikkojen luokaus. Siksi luterilaiselta taholta esitetään, että Suomessakin suojeltavana kohteena olisi "uskonto sellaisenaan" eli tietyt objektiiviset seikat, ei vain uskontoon kohdistuvat tunteet. Objektiiviset seikat ovat

myös subjektiivisia tunteita paremmin arvioitavissa, jos tätä rikoslain pykälää joudutaan soveltamaan. Kun sitten lähdetään määrittelemään, milloin pyhiä arvoja on loukattu, tulisi lähtökohtana olla se, mitä uskonnollinen yhteisö itse tunnustuksensa mukaan pitää pyhänä.

Uskonrauhaa koskevan rikoslain kohdan uudeksi muotoiluksi luterilainen kirkolliskokous esittääkin seuraavaa:

Joka

1) julkisesti loukkaamistarkoituksessa herjaa tai häpäisee sitä, mitä Suomen evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta, Suomessa rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta tai siihen rinnastuva rekisteröity yhdistys tunnustuksensa mukaan pitää pyhänä --- on tuomittava uskonrauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Suomessa vireillä olevissa lainsäädännön uudistuksissa on siis parhaillaan uudelleen muotoiltavina muutamia uskonnon osalta keskeisiä kohtia. Kirkkomme odottaa, että lopullisissa päätöksissä ilmaistaan selkeämmin kuin ehdotuksissa uskonnon merkitys yhteiskunnassa myönteisenä asiana ja turvataan edellytykset sen harjoittamiseen. Käsittääksemme tämä vastaa suomalaisten valtaenemmistön ajattelutapaa. Se merkitsee luopumista marxilaisen ja liberalistisen uskontokäsityksen aineksista lainsäädännössä. Se on myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaista.

Kirjallisuutta

Kirkko ja valtio -komitean mietintö. Komitean mietintö 1977:21.

Perusoikeuskomitean mietintö. Komitean mietintö 1992:3.

Perusoikeustyöryhmä 1992 mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1993.

Reijonen, Mikko: Uskonnonvapauskysymys Suomessa. - Kirkon tutkimuslaitos sarja A n:o 31. 1977.

Teologinen Aikakauskirja 1/1992 (Valtio ja kirkot)

Teologinen aikakauskirja 3/1993 (Perusoikeudet)

Hannu T. Kamppuri:

INKARNAATIO KIRKKOJEN LITURGISESSA PERINTEESSÄ

ONKO LUTERILAINEN KIRKKO VAIN JOULUN KIRKKO?

Luterilaiselle kirkolle pidetään luonteenomaisena, että joulun on sen kirkkovuoden suurin juhla. Vastaavalla tavalla pääsiäisen viettoa pidetään ortodoksiselle kirkolle tyypillisenä. Tätä eräänlaista tehtävänjakoa pidetään nykyään Suomessa niin vakiintuneena, että Suomen ev.lut. kirkon Kirkko 2000-työryhmä on kiinnittänyt huomiota pääsiäisen vieton elvyttämiseen luterilaisen kirkon seurakuntaelämässä. Onko tosiaan niin, että kristikunnan itäinen traditio pitää ylösnousemuksen ihmettä Kristuksen työssä keskeisimpänä ja vastaavasti luterilainen perinne inkarnaatiota, lihaksi tulemistä? Joulun vieton korostuminen nähdään usein kristillisen sanoman kaventumisena.

Onko sosiologisesti tarkastellen ilmeisen todenmukainen havainto luterilaisuuden suhteesta jouluun seurausta luterilaisen kirkon omasta opetuksesta? Onko luterilainen kirkko vain joulun ja Jeesus lapsen kirkko? Pyrin selvittämään tätä ongelmaa tarkastelemalla inkarnaation merkitystä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon liturgisessa perinteessä. Tässä tarkastelussa olen käyttänyt apunani kirkkokäsikirjan eri osia. Evankeliumikirjan kohdalta olen käyttänyt sekä jo hyväksytyjä osia että myös käsikirjakomitean valmistelumateriaalia, jota ei vielä ole hyväksytty kirkolliskokouksessa. En lähde seuraavassa erityisemmin tarkastelemaan inkarnaation teeman esiintymistä luterilaisen tradition eri vaiheissa ja eri maissa, vaan keskityn teeman tarkasteluun lähinnä suomalaisen käytössä olevan materiaalin pohjalta.¹

1. ADVENTTISUNNUNTAI

Luterilaisessa perinteessä adventtiaika on joulua edeltävä valmistautumisaika, joka liittyy jouluun samalla tavalla kuin paasto liittyy pääsiäiseen. Pelastushistoriassa Kristuksen syntymää edelsi pitkä odotuksen aika, jolloin VT:n profeetat ennakoivat Vapahtajan syntymän. Liturgisessa perinteessä UT ja VT liittyvät elimellisesti toisiinsa. VT kertoo Jumalan lupauksista ja UT lupauten täyttymyksistä. Tätä periaatetta adventtiaika noudattaa. Adventtiajan nimi viittaa inkarnaation ajatukseen. Adventti tulee latinan termistä *adventus Domini*, joka merkitsee Herran tulemistä. Tästä syystä adventtiajan liturgiset tekstit, rukoukset ja virret viittaavat jo jouluun. Adventtiaika ennakoii joulua ja valmistaa jumalanpalvelukseen osallistuvaa seurakuntaa joulun viettoon.

Perusongelmamme kannalta - onko luterilainen kirkko joulun ja inkarnaation kirkko? - on heti ensimmäisen adventtisunnuntain kohdalla syytä panna merkille, että perustekstejä ovat Matt. 21: 1-9, kertomus Kristuksen ratsastamisesta Jerusalemiin, sekä eräät VT:n tekstit. Nämä tekstit liittyvät ad-

¹ Käytännön syistä johtuen Raamatun sitaatteja esiintyy tekstissäni sekä vuonna 1992 käyttöön otetun suomennoksen että edellisen suomennoksen mukaisesti. Kirkolliskokouksessa on parhaillaan käynnissä käsikirjan tarkistustyön uuden käännöksen mukaiseksi.

ventin ehkä yllättävällä tavalla paastoaikaan, palmusunnuntaihin ja pääsiäisen tapahtumiin. Adventtiaika tuo ilmi sen teologisen tosiasian, että joulusta saa merkityksensä vain yhteydessä Kristuksen kärsimykseen, kuolemaan ja ylösnousemukseen. Joulusta ei ole irrallinen punktuaalinen tapahtuma pelastushistorian kokonaisuudessa.

Matteuksen kertomus liitetään Sakariaan kirjan profetiaan rauhan kuninkaan tulemisesta. Tähän liittyy myös 1. adventtisunnuntain nimitys Nöyrytymisen adventti (adventus humiliaionis). Samoin kuin Kristus ratsasti nöyränä rauhan kuninkaana Jerusalemiin, samoin Jumalan Poika lähestyi luomakuntaa seimen lapsena. Adventin kehoitus synnintunnustukseen kertoo sekin adventin sanoman kerran toteutuneen inkarnaation ja ennakoitujen parausien välissä: "Rakkaat kristityt, Herra sanoo seurakunnalleen: Katso minä tulen pian. Voidaksemme vastaanottaa kunnian Kuninkaan, Vapahtajamme, tunnustakaamme Jumalalle syntimme ja anokaamme anteeksiantamusta." Adventtisunnuntain tekstit sisältävät Sakarjan tekstien lisäksi myös muita VT:n tekstejä, jotka tulkitaan jo toteutuneen inkarnaation näkökulmasta.²

1. adventtisunnuntain rukouksessa kiitetään Isää, että hän on antanut Pojan vapauttaakseen ihmiset synnin ja kuoleman vallasta. Tämä rukous on omiaan osittamaan, ettei väittämä luterilaisuuden keskittymisestä synty-problemattikaan ja ortodoksisuuden keskittymisestä kuolema-problematiikkaan ole perusteltu. Rukouksessa pyydetään Pyhän Hengen johdatusta, jotta seurakunta turvaisi ainoastaan Kristukseen. Samoin rukouksessa viitataan kenosis-ajatuksen "Auta, että emme maailman tavoin pahentuisi häneen halpaan muotoonsa emmekä halveksisi hänen sanaansa, vaan vahvassa uskalluksessa häneen saisimme iankaikkisen autuuden".

Adventtisunnuntain graduuavirsi (1) liittyy suoraan päivän evankeliumitekstiin: "Hoosianna Daauidin Poika, kiitetty olkoon hän." Muutenkin adventtivirsissä toistuu lähinnä VT:n profetioiden ja Kristuksen Jerusalemiin ratsastamisen teemat.

2. ADVENTTISUNNUNTAI

Toisen adventtisunnuntain aiheena on parausia, Kristuksen tuleminen kunniassa aikojen lopulla. Tämän ilmaisee myös nimitys Adventus glorificationis, jonka Eerik Sorolainen Postillassaan 1621 suomensi sanoilla "Christuxen cunnialisesta tulemisesta". Seurakunnan tulee kärsivällisesti odottaa Kristuksen tuloa ja meille luvattua pelastusta.

Sunnuntain teema ilmenee kauniisti evankeliumitekstissä. Evankeliumissa Kristus sanoo: "Ja silloin he näkevät Ihmisen Pojan tulevan pilvessä suurella voimalla ja kirkkaudella. Mutta kun nämä alkavat tapahtua, niin rohkaiskaa itsenne ja nostakaa pääanne, sillä teidän vapautuksenne on lähellä" Luuk. 21: 25-33.

Saman sanoo myös toisen vuosikerran evankeliumi "Sillä niinkuin salaman leimaus loistaa taivaan äärestä taivaan ääreen, niin on Ihmisen Poika päivänänsä oleva." Luuk. 17:20-24.

Sunnuntain 2. vuosikerran epistola kertoo parausia odottavasta seurakunnasta: "Sillä vähän, aivan vähän aikaa vielä, niin tulee hän, joka tuleva on, eikä viivyttele; mutta minun vanhurskaani elävät uskosta, ja jos hän vetäyty pois, ei minun sieluni mielisty häneen. Mutta me emme ole niitä, jotka vetäytyvät pois omaksi kadotukseksi, vaan niitä, jotka uskovat sielunsa pelastukseksi." Hebr. 10:35-39

Myös 3. vuosikerran epistola kehottaa kärsivälliseen odotukseen "Niin olkaa kärsivällisiä, Herran tulemukseen asti. Katso, peltomies odottaa maan kallista hedelmää, kärsivällisesti sitä vartoen, kunnes saa syksyisen sateen ja keväisen. Olkaa tekin kärsivällisiä, vahvistakaa sydämenne, sillä Herran tulemus on lähellä." Jaak. 5: 7-10

2. adventtisunnuntain teemoihin liittyy erityisesti virsi 11, jossa kuvataan kuinka kirkko odottaa parausia "Sinua, Kristus, odottaa kirkkosi ristin tiellä. On ahdistusta täynnä maa, vaan viivyt, Her-

² 1. adventtisunnuntain VT:n lektio on Jes 12:1-6 "katso, Jumala on minun pelastukseni: minä olen turvassa enkä pelkää, sillä Herra, Herra on minun väkevytyteni ja ylistysvirtteni, **hän tuli minulle pelastukseksi.**"

Ps. 24: 7-10; Jes. 62: 10-22 jne.

ra, vielä.”

3. ADVENTTISUNNUNTAI

Päivän raamatullinen keskushenkilö on Johannes Kastaja, jonka parannussaarna ja kehotukset suunnata katse Jeesukseen muistuttavat siitä, mikä jouluun valmistautumisessa on pääasia. Johannes Kastaja oli merkki siitä, että Vapahtaja oli pian tuleva. Kolmantena adventtisunnuntaina seurakunnalle muistutetaan, että niin kuin Kristuksen toiminnassa toteutuivat pelastuksen ajan merkit, samoin hän tule yhä uudelleen sanassa ja sakramenteissa seurakuntansa keskelle. Tähän Kristuksen ”hengelliseen tulemiseen” viittaa sunnuntain latinankielinen nimitys Adventus spiritalis.

Sunnuntain johdantolausema on: ”Huutavan ääni kuuluu: Valmistakaa Herralle tie erämaahan.” Jes 40.

Kolmannen adventtisunnuntain evankeliumissa Kristus ilmoittaa vangitun Johanneksen opetuslapsille, että hän on se, jota on odotettu. Matt 11: 2-10. Sunnuntain VT:n tekstit ennustavat adventin yleisteemaan liittyen Messiaan tulosta (Jes 51:3-5; Jes 45:2-7). Jesajan profetia ennakoii Johannes Kastajan toimintaa.

Virsi 12 on muiden adventtivirsien joukossa poikkeuksellisesti omistettu Johannes Kastajan toiminnan kuvaamiseen ja muistamiseen. Muissa adventtivirsissä pääteemana on Kristuksen odotus ja tulo.

4. ADVENTTISUNNUNTAI

Jouluun valmistautumisen loppuvaihe alkaa. Ihmisen sisäisen mielialan tulee olla valmis suuren sanoman vastaanottamiseen. Siksi päivää on sanottu Pyhityksen adventiksi (adventus sanctificationis). Nykyisessä evankeliumikirjassa päivän evankeliumiteksti on Joh. 1: 19-30, joka sisältää Johanneksen sanat: ”Minä kastan vedellä; mutta teidän keskellänne seisoo hän, jota ette tunne.”

Neljännän adventin evankeliumissa Johannes ilmoittaa papeille ja leeviläisille, että hän on huutavan ääni erämaassa, joka edeltää Kristusta, kuten Esaias on ennustanut. Sunnuntain epistolassa vakuutetaan, että Kristus on elämän sana, joka on ilmestynyt, ja jonka Kristuksen seuraajat ovat omin silmin nähneet ja omin korvin kuulleet. (1 Joh 1: 1-4.) Sunnuntain 3 vuosikerran evankeliumissa Jeesus sanoo, että hän on Isän lähettämä. (Joh 5: 31-39.)

Kristuksen toisesta tulemisesta muistuttaa vielä 3 vuosikerran epistola ”pankaa täysi toivonne siihen armoon, joka teille tarjotaan Jeesuksen Kristuksen ilmestymisessä.” 1 Piet 1: 13

Useimpien kirkkojen uusissa tekstikirjoissa tämä sunnuntai on omistettu Marialle, Herran äidille. Käsikirjakomitea tullee ehdottamaan, että 4. adventtisunnuntain tekstinä olisi Magnificat (Luuk. 1: 46-55), joka on hetkipalveluissa päivittäinen vesperin kiitoslaulu, cantikum. Sunnuntain ehdotettu uusi pääteksti liittyy Vapahtajan äidin toiveet Herran kansan odotukseen. Marian odotukseen ja riemuun yhtyy koko kirkko.

JOULU

Jouluajan pääsanoma on luonnollisesti Kristuksen syntymä. Varsinaisia joulupyhiä oli vuoden 1772 kalenteri uudistukseen asti neljä. Sen jälkeen niistä on vietetty kahta. Käsikirjauudistuksessa 1968 liitettiin evankeliumikirjaan alaviite, jossa on epistola - ja evankeliumiteksti myös 3. ja 4. joulupäivää varten käytettäväksi siellä, missä näitä päiviä edelleen vietetään.

Jouluaattona ollaan profeettojen lupauksen ovella. Evankeliumikirjassa on jouluaattoon varten ainoas-

taan VT:n lektioita. Jouluaaton tekstit ovat profetioita, jotka tulkitaan ennustuksina Messiaan tulosta. Jes 11:1-5 "Mutta lisäin kannosta puhkeaa virpi, ja vesa hänen juuristansa. Ja hänen päällensä lepää Herra Henki, viisauden ja ymmärryksen hanki, neuvon ja voiman henki... ei hän tuomitse silmännäöltä eikä jaa oikeutta korvan kuulolta, vaan tuomitsee vaivaiset vanhurskaasti ja jakaa oikein oikeutta maan nöyrille." Toinen teksti on Miika 5:1-3 "mutta sinä, Beethlehem Efrata, joka olet vähäinen olemaan Juudan sukujen joukossa, sinusta minulle tulee se, joka on oleva hallitsija Israelissa." Kolmas profetia Jeremian kirjan 23: 5,6 "Katso, päivät tulevat, sanoo Herra, jolloin minä herätän Daavidille vanhurskaan vesan."

JOULUPÄIVÄ

Jouluyön messu on kristikunnan läntisessä haarassa joulunvieton päätapahtuma. Suomessa jouluyön messu on perinteisesti korvattu jouluaamun jumalanpalveluksella ilmeisesti ennen muuta käytännön syistä. Viime vuosina on ollut havaittavissa päinvastainen kehitys erityisesti kaupunkiseurakunnissa. Jouluyön messu on palaamassa pääjumalanpalveluksen asemaan verrattaessa sen suosiota aamujumalanpalveluksen. Jouluyönä toteutuu konkreettisesti ja dramaattisesti profetan lupaus "Kansa, joka pimeydessä vaeltaa, näkee suuren valkeuden" (Jes 9: 1).

Kristuksen syntymän juhlan vietto joulukuun 25. päivänä perustuu Rooman paavin Liberiuksen määräykseen vuodelta 354. Aikaisemmin Jeesuksen syntymän muistoa oli vietetty epifaniajuhlan tammikuun 6. päivänä. Luterilainen kirkko muistaa loppiaisenä läntisen tradition mukaisesti Itämaan tietäjien käyntiä Kristus-lasta kumartamassa, joka tietenkin liittyy loppiaisen ja joulun sisällöllisesti toisiinsa: seimen lapsi on profettojen ennustama Messias. Loppiaisen alkuperäistä teemaa, Kristuksen kasteen juhlaa, luterilainen kirkko muistaa 1. loppiaisen jälkeisenä sunnuntaina.

Jouluaamun rukouksessa viitataan inkarnaation tarkoitukseen: "Me kiitämme ja ylistämme sinua, että meidän pelastuksemme ja autuutemme tähden olet antanut Poikasi Jeesuksen Kristuksen syntyä meille Vapahtajaksi." Samassa rukouksessa ovat läsnä kenosis ja communicatio idiomatum: "Herra Jeesus Kristus. Ylistys sinulle iankaikkisesti, kun sinä, joka olit rikas, tulit köyhäksi, että me sinun köyhyydestäsi rikastuisimme. Sinä, joka olet kaikkien herrain herra, olet tullut meidän veljeksemme, että me tulisimme Jumalan lapsiksi. Synny nyt meidän sydämiimme. Anna meille oikea lapsen mieli".

Kenosiksen ajatushan on tyypillistä apostoli Paavalin teologialle. Vaikka apostoli Paavalin "joulu-evangeliumi" (2. Kor. 8:9) on värittömämpi kuin evankeliumien kuvaukset Kristuksen syntymästä, siinä on kuitenkin kiteytettynä koko joulun sanoma. Käsikirjan monissa rukouksissa liitytään pyhän apostolin tekstin ajatuksiin.

Joulupäivän kollehtarukouksessa viitataan inkarnatioon historiallisena tapahtumana: "Herra Jumala, joka pyhänä yönä annoit totisen valkeutesi koittaa." Adventtiajan odotus on täyttynyt. Joulun ehtoollisrukouksessa todetaan: "Ainoan Poikasi olet antanut tulla ihmiseksi, että meistä tulisi sinun lapsiasi ja pääsisimme pimeydestä ihmeelliseen valkeuteesi." Joulun kehotuksessa synnintunnustukseen joulun sisältö ilmaistaan sanoin: "Meille on syntynyt Vapahtaja, joka on Kristus, Herra. Käykäämme hänen eteensä kiitollisin sydämin ja rukoilkaamme anteeksiantamusta."

Joulun merkitykseen palataan jokaisessa ehtoollismessussa luettavassa rukouksessa, jossa sanotaan: "Tästä sanomattomasta lahjasta me taivaan joukon ja kaikkien pyhien kanssa kiitämme ja ylistämme sinun pyhää nimeäsi".

EKSKURSSI: JOULUAJAN VIRRET

Virret kuuluvat luterilaiselle kirkolle tyypilliseen perinteeseen. Luterilaiselle jumalanpalvelukselle tyypillistä ei ole vain sana, vaan myös seurakunnan osallistuminen jumalanpalveluksen toimittamiseen virsiveisuulla. Virret ovat laulettua rukousta, ylistystä ja uskontunnustusta, jotka ovat mukanneet suomalaisen kirkkokansan ja myös kansakunnan uskontajuntaa vuosisatojen ajan. Perusteesini (ettei joulu ole luterilaisessa kirkossa vain irrallisesti käsitetyn inkarnaation juhla) ilmenee monipuolisesti jouluvirsissä. Jouluvirsistä löytyy inkarnaation kokonaispelastushistoriallinen tulkinta. Tätä osoittaa, että virsistä löytyy ainakin seuraavat teologiset teemat, jotka luettelen kursorisesti:

Sana tuli lihaksi, ihmislapseksi³

Neitsyestä syntyminen⁴

Maria Jumalan äitinä⁵

Jumala tuli ihmiseksi⁶

Jeesus on Isän Poika⁷

Kaksi luonto-oppi⁸

communicatio idiomatum⁹

Inkarnatio Kristuksen asumisena sydämessä¹⁰

³ "Sana tuli lihaksi, tänne ihmislapseksi" 16:2

"Lapsi teille syntynyt seimessä lepää nyt hallitsija taivaan" 17:2

"Sana tuli lihaksi Herra ihmislapseksi" 17:3

"Syntynyt on lapsen, Vapahtaja ihmisten." 19:2

"Äidin rintaa tarvitsee hän ken kaikki ravitsee.

"Lapsi hän on turvaton, vaikka kaiken Herra on." 19:4

"Taivaasta saapui Sana ihmiseksi." 27:4

⁴ "Ilon päivä verraton koitti maailmalle, poika syntynyt kun on neitsyt Maarialle." 17:1

Neitsyestä maailmaan syntyi Jumalamme käydäksensä kuolemaan meidän puolestamme" 17:3

"Hän syntyy neitsyestä, Messias Jumalan" 23:2

⁵ "Ihmetellen, tutkistelle äidin sydän riemuitsee. Messiasta, toivon lasta, Simeonkin syleilee...

Jumalaansa, auttajaansa, seimen äiti kapalo." 28:2,6

⁶ "Ihmiseksi Jumala tuli tänne taivaasta." 16:1

"Syntyi tänne Jumala, neitseestä puhtaasta...

Kiitos olkoon Jumalan, kun hän saapui Pojassaan armahtamaan luotujaan." 19:1

⁷ "On Isän Poika ainoa lapsi seimivuoteella. Jumalan hyvyys ikuinen on tullut muotoon ihmisen." 22:1

"Jumalan Poika taivaasta nyt on meillä vieraana." 22:5

⁸ "ilo, rauha mukanaan saapunut on päälle maan,

Jumala ja ihminen, auttajamme armoinen." 16:4

"Jumala, ihminen! Hän otti lapsen muodon, jäi luokse syntyisten". 23:3

"Jumala, ihminen, luotuinsa vertainen." 29: 1

⁹ "Äidin rintaa tarvitsee hän ken kaikki ravitsee.

Lapsi hän on turvaton, vaikka kaiken Herra on." 19:4

¹⁰ "Ah Herrani, mun Jeesuksein, tee asunnoksi sydämein

Mua alä hylkää tuskassa, vaan vahvista ain uskossa." 21:8

"Siis, Vapahtaja, rukoile, et sitä koskaan kiellä:

Nyt ota sydän syntinen ja asu aina siellä

Sen ainoana Herrana, sen ilona ja riemuna ja täynnä lohdutusta." 25:6

Kenosis (Jeesus tuli köyhäksi, orjaksi, alensi itsensä, alentui veljeksemme)¹¹
 Jeesus jätti taivaan kunnian¹²
 Jeesus on Isän vertainen¹³
 Kristus on synnitön¹⁴
 Inkarnaatio liitetään pelastustekoon, koko pelastushistoriaan.¹⁵
 Inkarnaatio on ennustettu¹⁶

¹¹ "Orjan muodon otti hän, antoi meille elämän, luoksemme jäi vaivaan." 17:2

"Jo riennä katso sieluni, ken seimessä nyt makaapi:

hän on sun Herras, Kristukses, Jumalan Poika, Jeesukses." 21: 3

"Sä köyhäks tulit, rikkahin, sua kuinka kyllin kiittäisin." 21:4

"Ah Herra joka kaikki loi, kuin alentaa nyt itses voit

ja tulla halpaan seimenhen, heinille härkain, juhtien"

"Näin näytät esimerkilläs, ettei sun kelpaa edessäs

ei kunnia, ei korkeus, ei valta, kulta, rikkaus." 21: 5-7

"Alentui Herra köyhäksi tullakseen köyhän turvaksi." 22:3

"Hän kulki täällä köyhänä, laupiaana, nöyränä.

Hän rikkaus on syntisten, vie meidät joukoon enkelten." 22:6

¹² "Isän luota lähtenyt Isän luona taas on nyt,

voitti vallat tuomion, taivaan aukaissut hän on." 16:5

"Taivaan Herra iäinen ihmiseksi syntyen tuli veljeksemme" 17: 1

¹³ 16:6

¹⁴ "Synnittä on syntynyt, synnittä myös elänyt,

kantoi synnit maailman, mursi vallan kuoleman" 16:3

¹⁵ "Isän luota lähtenyt Isän luona taas on nyt,

voitti vallat tuomion, taivaan aukaissut hän on." 16: 5

"Sana tuli lihaksi, Herra ihmislapseksi, muuten hukkuisimme.

Ilman Herraa Jeesusta, ilman ristin uhria vaivaan joutuisimme" 17:3

"Oj Isän suuri rakkaus, oj Pojan suuri laupeus!

Synti sortaa meitä, kun lankeemus toi tuomion.

Jeesus auttaa eksyneitä nyt auttaa alta tuomion,

laumaansa ei heitä, uskollinen on." 18:3

"Ainoaksi auttajaksi lapsi seimeen lasketaan, toista turvaa emme löydä milloinkaan.

Jeesus lapsi siunattu, Immanuel, syntyi niinkuin ilmoitti jo Gabriel" 20.

"Jumalan Poika taivaasta nyt on meillä vieraana.

Hän tahtoo meidät autuuteen luoksensa viedä taivaaseen." 22:5

"Enkelkuoroon yhtykäämme ja Kristusta ylistäkäämme, hän jätti taivaan kunnian.

Kantoi ihmislasten vaivan hän ristinkuoloon asti aivan ja voitti vallat saatanan.

Nyt maassa, taivaassa soi kiitos, kunnia Jumalalle, kun armossaan näin auttamaan toi Poikansa hän maailmaan,"

29: 3

¹⁶ "Gabrielin ennustus on täytetty" 20

"On ruusu lisain juuren nyt kukkan puhjennut.

On pyhä kirja suuren sen ihmeen kertonut." 23: 1"

Näin ruusun pyhydestä soi sana Jesajan" 23:2

"Jo syntyi ennustettu meille Messias, tuo kauan odotettu Kristus-kuningas.

Eijaa, laulakaa! Lunastetut olemme kahleista kuoleman." 24:2

"Jo aivan alkuajoista on ikävoity sinua. Näin huokasivat kaivaten, profeetat kanssa isien:

Ah milloin saapuu Messias, Sionin suuri kuningas? Hän päästää meidät kahleista ja israel saa iloita." 26: 4

"Juhlimaan tulkaa toivon täyttymistä" 27: 1

"On lapsi meille syntynyt, on poika annettu. Hän kantaa valtaa harteillaan, kansa on turvattu.

On lapsi Rauhanruhtinas ja Neuvonantaja, hän Isä iankaikkinen, Vakeva Jumala." 33: 3-4 (Jes 9: 1-6)

Inkarnaatio on kosminen tapahtuma¹⁷
Inkarnaatio on voitto kuolemasta¹⁸
Inkarnaatio on trinitaarinen¹⁹

TAPANINPÄIVÄ

Toinen joulupäivä, ensimmäisen marttyyriin Stefanoksen ja hänen myötänsä kaikkien marttyyrien muistopäivä, muodostaa jyrkän kontrastin joulupäivälle. Joulun pelastussanoma, Sanan tuleminen lihaksi, jakaa ihmiset Sanan vastaanottajiin ja sen hylkääjiin, Kristuksen seuraajiin ja hänen vainoaajiinsa. Jouluidyllillä tunnelmoiminen (tai se mikä meistä tuntuu nykyään jouluevankeliumilta) ei kestä kauan.

3. JOULUPÄIVÄ

Joulukuun 27. päivä on omistettu apostoli Johannekselle, joka on perinteisesti samastettu neljännen evankeliumin kirjoittajaan. Johanneksen päivän sijoittaminen joulupyhiin johtunee siitä, että Johanneksen evankeliumin alku julistaa Sanan tuloa lihaksi.

4. JOULUPÄIVÄ

Joulukuun 28. päivä muistellaan Herodeksen lastenmurhan uhreja sekä Marian, Joosefin ja Jeesuslapsen pakoa Egyptiin. Päivän vietto muistuttaa minkälaisessa maailmassa elämme: maailma todella tarvitsee Vapahtajan.

LOPUKSI

Tämä lyhyt ja osittain sattumanvarainen tarkastelu on pyrkinyt esittelemään sitä luterilaisen kirkon liturgista aineistoa, joka liittyy inkarnaation ajatukseen. Olen keskittynyt siihen materiaaliin, joka ajoittuu adventti- ja jouluaikaan. Inkarnaation teemaan palataan varmasti muissakin yhteyksissä läpi kirkkovuoden. Olen pyrkinyt osoittamaan, ettei luterilaisessa liturgisessa traditiossa inkarnaation ajatus ole irrallinen teologinen teema. Läpikäyty materiaali on nähdäkseni osoittanut tämän pyrkimykseni perustelluksi. Luterilaisen kirkon käytössä oleva liturginen materiaalin rikkaus on tällaisessa teemallisessa tarkastelussa hämmästyttänyt itsenikin, vaikka olen jo yli 20 vuoden ajan toiminut jumalanpalveluksia oman perineeni mukaan.

¹⁷ "Mä suuren ilmon ilmoitan maan kunsoille nyt tulevan." 21:1

"Mahtavasti maahan asti taivaan joukon kiitos soi" 28:1

¹⁸ "Soi aina kiitoksemme, Isä armias, kun Vapahtajaksemme, annoit ainoas,

Eijaa, laulakaa. Lunastetut olemme kahleista kuoleman.

Ja kiitos, armon tuoja, Kristus, kuningas, ja uuden toivon luoja, Henki laupias!

Eija, laulakaa! Lunastetut olemme kahleista kuoleman." 24:6-7

"Tuskaan, taisteluun päälle ristipuun suostui kärsivä Messias.

Pääsiäisen koittoon, kuolemasta voittoon tien meille raivasi kuningas." 35: 2

¹⁹ "Soi aina kiitoksemme, Isä armias, kun Vapahtajaksemme, annoit ainoas,

Eijaa, laulakaa. Lunastetut olemme kahleista kuoleman

Ja kiitos, armon tuoja, Kristus, kuningas, ja uuden toivon luoja, Henki laupias!

Eija, laulakaa! Lunastetut olemme kahleista kuoleman." 24:6-7

Joulun usein väitettyä kaupallisuutta ja pinnallisuutta ei myöskään voida pitää luterilaisen kirkon liturgisen materiaalin aikaansaannoksena. Kirkkokäsikirjan sisältämän materiaalin avulla on opastettu kansaamme vuosisatojen ajan Jumalan pelastushistorian rikkauksiin. Joulun kaupallisuus ja joulun sisältö eivät ehkä sittenkään ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja. Saattaa olla suomalaisia, joille joulu ei merkitse mitään muuta kuin kulutuksen vuosittaista huippua, mutta uskaltaisin väittää, että suurimalle osalle kansastamme joulu on edelleen pääasiassa kirkollinen juhla. Kaupallinen joulu on vain joulun varsinaisen lahjan käärepaperi.

Käsittääkseni suorittamani lyhyt tarkastelu osoittaa, että se väittämä jonka mukaan luterilainen kirkko keskittyy elämässään vain jouluun ja ortodoksinen kirkko pääsiäiseen, on osoittautunut ainakin luterilaisen kirkon materiaalin valossa kestäättömäksi. Joulu ja pääsiäinen eivät muodosta kirkkojen välille mitään ekumeenista rintamalinjaa. Molemmat kirkkovuoden suuret juhlat ovat molempien kirkkojen juhlia. Molemmat pyhät kuuluvat yhteen ja samaan Jumalan pelastushistoriaan, sen muistamiseen ja siitä elämiseen.

Juhani Räsänen 1993

USKONNONVAPAAUS JA SUOMEN ORTODOKSINEN KIRKKO

Luterilaiset ja ortodoksit Suomessa

Historiassa uskonnonvapaus on ollut kauan tuntematon käsite. Kenen maa, sen uskonto-periaate on toiminut huomattavasti kauemmin. Tämä pätee myös Suomen varhaiseen historiaan. Venäjän valtapiiirin alueet omaksuivat ortodoksisen uskon ja Ruotsin valtapiiirin alueet katolisuuden ja myöhemmin luterilaisuuden. Erityisesti 1500-luvun loppu ja 1600-luku olivat rajankäyntien myötä myös uskonsotia. Näissä sodissa enemmistön tai vallanpitäjän uskonnosta poikkeava oppi koettiin selkeäksi uhkaksi omaa hallintoa kohtaan ja siten päätavoitteeksi kohosi väestön suurisuuntainen yhdistäminen yhden esivallan ja yhden uskonnon alle.

Tästä jotuen onkin merkittävämpää tarkastella erityisesti 1800-luvun tapahtumia, jotka muodostivat perustan tämänhetkiselle ortodoksisen kirkon ja Suomen valtion välisille suhteille

Uskonnonvapauden perusteet kirjattiin Suomea koskevana ensimmäisen kerran Suomen ollessa osa Ruotsin kuningaskuntaa. 1779 Ruotsin valtiopäiväpäätös ja sitä seurannut kuninkaallinen julistus vuonna 1781 olivat suvaitsevaisuussäädöksiä, joilla turvattiin uskonnollinen rauha, mutta ei kuitenkaan myönnetty uskonnonvapautta valtakuntaan. Nämä säännöt jäivät voimaan myös autonomiseen Suomen suuriruhtinaskuntaan ja niiden myötä esimerkiksi valtiolliset virat olivat suljetut vierasuskoisilta, oppilaitosten pitäminen kiellettiin, lähetystyötä ei saanut harjoittaa valtakunnan sisällä, luostareita ei saanut perustaa, munkkikunnilla ei ollut toimintaoikeutta, eikä julkisia uskonnollisia kulkueita tai seremonioita saanut toimittaa.

Suomen saatua autonomisen aseman Venäjän yhteydessä, taattiin Suomelle Ruotsin vallan ajalta periytyneet perustuslait, jotka hallitsijat julistivat pitävänsä muuttumattomina. Tässä tilanteessa luterilainen kirkko oli valtionkirkko ja ortodoksisella kirkolla oli asemansa vähemmistötunnustuksena em. Ruotsin valtiopäivien päätöksen mukaisesti. Tämä tilanne kävi vähitellen ongelmalliseksi, koska ortodoksisen väestön asemaa haluttiin Venäjän puolelta tukea, mutta samalla Suomen valtiovalta piti kiinni kansallisen yhtenäisyyden periaatteesta. Lisäksi ongelmia muodostui luterilaisen ja ortodoksisen papiston oikeuksista ja luterilaisten tuomiokapitulien oikeudesta puuttua ortodoksisten seurakuntien elämään. Niinpä tilannetta ei korjattu muuttamalla perustuslakia, vaan päädyttiin antamaan uusia asetuksia, joilla korjattiin ja tarkennettiin ortodoksisen asemaa Suuriruhtinaskunnassa (Esim. asetus kreikanuskoisten oikeudesta toimia virka- ja palvelustehtävissä Suomen valtiossa 1827). Syntyneessä erilaisten asetusten ja säädösten sekavassa tilanteessa Suomen ortodoksit olivat maallisissa kysymyksissä suoraan Suomen senaatin alaisia ja hengellisissä kysymyksissä

venäläisten elinten, Viipurin hengellisen hallituksen, Pietarin hiippakunnan ja ylimpänä Pyhän Synodin alaisuudessa.

1869 säädettiin uusi kirkkolaki, joka muutti luterilaisen kirkon asemaa site, että esimerkiksi kirkosta eroaminen ja toiseen kristilliseen yhteisöön liittyminen tehtiin mahdolliseksi. Tällöin kuitenkin säilyi edelleen voimassa asetus, joka kielsi ortodoksisen kirkon jäsentä eroamasta seurakunnastaan. On kuitenkin huomattava, että luterilaisesta kirkosta ei voinut siirtyä ei-kristilliseen yhteisöön tai olla kirkkoon kuulumaton. Samalla vuonna 1869 monet säädökset ja erityismääräykset saivat sanallisen vahvistuksensa, mutta ortodoksisen kirkon asema muihin vähemmistökirkkoihin nähden kohentui.

Eriuskolaislaki

1870-luvun alussa alkoi keskustelu nk. eriuskolaislaista, joka johti 1871 pappissäädyn anomusehdotukseen eriuskolaislain säätämiseksi kiireellisesti valtiopäivillä. Kiireellisyys ei sinällään toteutunut, mutta 1874 senaatti asetti komitean valmistelemaan eriuskolaislakia. Komitean työ ei ollut yksinkertaista, koska keisari oli antanut oman päätöksensä, ettei uusi laki saa muuttaa ortodoksisen kirkon senhetkistä tai tulevaa asemaa Suomen Suuriruhtinaskunnassa. Näin ollen esimerkiksi kirkosta eroaminen olisi edelleen mahdotonta. Luterilaisen kirkon vuoden 1876 kirkolliskokouksessa esitettiin, että ortodokseille taattaisiin rajoittamaton uskonnonvapaus, oikeus erota kirkosta, mutta luostareiden toiminta sekä valtakunnan alueella tapahtuva lähetystyö olisi kielletty. 1877 valtiopäivillä säädyt kuitenkin hylkäsivät lakiesitykset ja siten uskonnonvapauslain laadinta raukesi. Puoluepoliittisesti 1860 ja 1870 luvut olivat uudelleen toimintansa aloittaneen valtiopäivälaitoksen myötä varsin myrskyisiä ja tällöin uskonnonvapauskysymys sidottiin puolueiden näkökantoihin suhteessa Venäjään.

1882 valtiopäivillä eriuskolaislakia käsiteltiin uudelleen, mutta huonoin tuloksin. Koska keisari pysyi edelleen kannassaan, ettei Suomen ortodoksien asemaa saa muuttaa, päätyi valtiopäivien lakivaliokunta hylkäämään asian valmistelun. Tähän liittyen voidaan mainita, että valtiopäivämies J.W. Runeberg esitti erillisen protestanttisen eriuskolaislain laatimista. Laki olisi koskenut tällöin esimerkiksi Suomen Baptistiyhdyskuntaa. Kuitenkin myös tämä lakialoite jäi vaille hyväksyntää, koska säädyt eivät päässeet lain sisällöstä yksimielisyyteen.

Perustat 1880-luvun lainsäädäntötyössä

Maaliskuussa 1883 julkaistiin kaksi asetusta, jotka koskivat Suomen ortodoksia seurakuntia. Ensimmäisessä asetuksessa luotiin puitteita seurakuntajärjestykselle ja toisella asetuksella säädettiin lastenopetuksen järjestämisestä. Asetukset olivat kuitenkin varsin ylimalkaisia ja edelleen oli epäselvää, tuliko ortodoksisten seurakuntien noudattaa oman hallintonsa kohdalla samaa lainsäädäntöä, kuin luterilaisten seurakuntien, aloitettiin uusi lainvalmistelutyö 1885.

Lainvalmisteluvaliokunta otti työnsä pohjaksi luterilaisen kirkkolain ja tähän valiokuntaan otettiin myös mukaan ortodoksinen asiantuntijajäsen. Koska valiokunnan tehtävänä oli lähinnä työstää Suomen oloihin soveltuvat asetukset ortodoksisten seurakuntien järjestyksestä, emme puutu esitettyjen asetusten sisältöön tässä tarkemmin. Lainvalmistelutyö nosti kuitenkin jälleen esille kysymyksen eriuskolaislaista Suomessa ja erityisesti ortodoksisten seurakuntien asemasta Suomessa. Nyt päällimmäisenä ongelmana oli seurakuntien oikeus ostaa maata muuhunkin kuin kirkkojen tai hautausmaiden tarpeisiin. Silloisen lainsäädännön mukaan vain luterilainen kirkko sai omistaa muuta kiinteää omaisuutta kuin mitä tarvittiin seurakunnallisten laitosten tarpeisiin. Toisen suuren ongelman muodosti kielikysymys. Suurin osa Suomen alueen ortodoksiväestöstä oli suomenkielisiä, mutta papisto suurelta osin venäjänkielistä ja esimerkiksi hallinnolliset todistukset ja virkakirjeet olivat venäjänkielisiä.

Asetusten valmistelun ollessa vielä kesken alkoivat kansalliskiihkoiset mielipiteet kohota sekä Suomen että Venäjän puolella. Venäjällä alettiin entistä äänekkäämmin vaatia Suomen alueen läheisempää liittämistä Venäjään ja samalla Suomessa alettiin edellyttää tarmokkaampaa työtä Suomen riippumattomuuden puolesta. Valmistelutyötä kuitenkin jatkettiin ja lopulta lukuisien muutosten jälkeen lakiesitys oli esillä Suomen senaatissa keväällä 1892 ja sai keisarin hyväksynnän joulukuussa 1892.

Samaan aikaan valmistellussa eriuskolaislaissa lähdettiin uusille suunnille. 1886 Turun kirkolliskokouksessa käsiteltiin eriuskolaislakia ja toivottiin sen sulkevan piiriinsä myös Suomen ortodoksit. Eriuskolaislakia valmistellut valiokunta piti erityisen tärkeänä, että myös uudessa laissa kielletään luostarit ja munkki- ja nunnakunnat. Tämän perusteluna pidettiin "kansan keskuudessa esiintyvää katolisuuden pelkoa". Valmisteluvaliokunta laati kolme erillistä ehdotusta:

1. Ehdotus asetukseksi muista kuin evankelis-luterilaista oppia tunnustavista protestanteista.
2. Ehdotus vierasta kristinoppia tunnustavan Suomen kansalaisen oikeudesta olla virka- ja palvelusmiehenä maassa.
3. Ehdotus asetukseksi edesvastuusta sille, joka saattaa luvattomasti jonkun toisen siirtymään uskontunnustuksesta toiseen.

Eriuskolaislain valmisteluprosessi sai päätöksensä 1889, jolloin säädöksistä 1. ja 2. esitys vahvistettiin ja 3. siirrettiin rikoslain yhteyteen. Lait eivät koskeneet Suomen ortodoksista väestöä, vaan heihin sovellettiin edelleen erillisistä asetuksista muodostuneita sääntöjä. Tämän tilanteen voidaan katsoa muodostaneen perustan niille niille säädöksille ja sille asemalle, mikä Suomen ortodoksisella kirkolla on tämän päivän Suomessa. Samoin myös tällöin laaditun eriuskolaislain voidaan katsoa luoneen pohjan Suomen hallitusmuodon uskonnonvapauslainsäädännöksille, joita tällä hetkellä ollaan uudistamassa.

NYKYISET PERUSOIKEUDET JA NIIDEN UUDISTUSTYÖ

1989 Valtioneuvosto asetti komitean, jonka tehtävänä oli laatia esitys Suomen hallitusmuodon uudeksi perusoikeusluvaksi. Aiempi perusoikeuksien perusteellinen määrittäminen on tehty vuonna 1919, kun Suomen perustuslakia yleisesti pyrittiin nykyaikaistamaan Ruotsin vallan aikaisista laeista ja suvaitsevaisuussäädöksistä. Komitea tunnettiin K.J.Längin komiteana puheenjohtajansa mukaisesti ja sen työ valmistui jatkoaikojen jälkeen tammikuussa 1992. Koska komitean työn tuloksen katsottiin kuitenkin osin toteuttamiskelvottoman, asetti Valtioneuvosto uuden työryhmän hallintoneuvos Pekka Hallbergin johdolla pohtimaan perusoikeuskomitean ehdotusten todellisia toteuttamismahdollisuuksia ja perusoikeustyöryhmä sai työnsä valmiiksi kuluvan vuoden helmikuussa. Perusoikeustyöryhmän työtä on koko sen toiminnan ajan seurannut parlamentaarinen seurantaryhmä, jossa ovat olleet edustettuina kaikkien eduskuntaryhmien edustajat.

Perusoikeustyön lähtökohdat

Perusoikeuskomitean työn lähtökohdiksi asetettiin seuraavaa:

1. Perusoikeuksien tulisi pääsääntöisesti koskea kaikkia Suomen valtion oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvia henkilöitä ja niiden tulisi olla mahdollisimman laajasti voimassa myös poikkeuksellisissa oloissa.
2. Jo perustuslaissa turvattuja vapausoikeuksia tulisi täsmentää ja laajentaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisiksi.
3. Komitean tulee laatia ehdotus taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista (TSS-oikeudet).
4. Komitean tulee pyrkiä siihen, että muut kuin ohjelmaluonteiset perusoikeudet olisivat mahdollisimman laajasti tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa välittömästi sovellettavaa oikeutta.
5. Komitean tulee harkita järjestelyjä, kuinka Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten asemaa voidaan lujittaa Suomen oikeusjärjestelmässä.

Muutosten yhteisenä tavoitteena oli laajentaa perustuslaissa hallitusmuotoon kirjattuja perusoikeuksia siten, että ne turvaisivat perusoikeudet aiempaa laajemmin kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville - ei siis ainoastaan Suomen kansalaisille. Toisaalta suuri painoarvo on asetettu kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille, jotka Suomi on omalta kohdaltaan hyväksynyt ja vahvistanut.

Perusoikeuskomitean mietintö ja uskonnonvapaus

Saadessaan mietintönsä valmiiksi perusoikeuskomitea päätyi esittämään nk. vapausoikeuksien täsmentämistä siten, että uuden hallitusmuodon II luvussa turvattaisiin uskonnon ja vakaumuksen vapaus (11 §) sekä lisättäisiin samaan yhteyteen täydentävä kohta, jossa muun kuin uskonnollisen vakaumuksen vapaus (11 §).

Laatlessaan mietintöään perusoikeuskomitea päätyi seuraavaan esitykseen (11§ komiteam. s.284):

"Jokaisella on uskonnon ja muun vakaumuksen vapaus. Siihen sisältyy oikeus harjoittaa uskontoa ja ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan vakaumuksensa vastaiseen uskonnon harjoittamiseen eikä tukemaan uskonnollista yhdyskuntaa, jonka jäsen hän ei ole. Opetuksessa ja kasvatuksessa on kunnioitettava yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia ja huoltajan oikeutta vastata lapsen kehityksestä. Oikeudesta vakaumuksen perusteella kieltäytyä osallistumasta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla. "

Esitystään komitea perusteli seuraavasti:

1. Ehdotus turvaa muidenkin kuin uskonnollisten vakaumuksien vapauden. Vakaumuksella tarkoitetaan uskonnollista tai muuta maailmankatsomusta.

2. Uskonnonvapauden nimissä ei kuitenkaan saa harjoittaa toimia, jotka loukkaavat yksilöiden perusoikeussuojaa (esim. ihmisuhrit ja silpominen).

3. Säännösesitys täsmentää erityisesti negatiivisen uskonnonvapauden ulottuvuuksia. Ketään ei voitaisi velvoittaa osallistumaan vakaumuksensa vastaiseen tilaisuuteen, jumalanpalvelukseen tai uskonnolliseen tilaisuuteen. Tämä säännös ulottuisi esimerkiksi koulujen, sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten sekä puolustusvoimien toimintaan.

Vertailun mahdollistamiseksi, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9. artikla määrittelee ajatuksen-, omantunnon -, ja uskonnonvapauden seuraavasti:

"1. Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon-, ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää oikeuden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa tai uskonnollisin menoin.

2. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä

demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi."

Voimassa olevan Suomen hallitusmuodon 8.§ teksti:

"Suomen kansalaisella on oikeus julkisesti ja yksityisesti harjoittaa uskontoa, mikäli lakia tahi hyviä tapoja ei loukata, niin myös, sen mukaan kuin siitä in erikseen säädetty, vapaus luopua siitä uskonnollisesta yhdyskunnasta, johon hän kuuluu, sekä vapaus liittyä toiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan."

Perusoikeustyöryhmän esitys komiteamietinnön pohjalta

Perusoikeustyöryhmä päätyi esittämään komiteamietinnön perustalta uutta hallitusmuodon 9 § seuraavaan muotoon:

"Jokaisella on uskonnon ja vakaumuksen vapaus. Siihen sisältyy oikeus harjoittaa uskontoa ja ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan vakaumuksensa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen eikä tukemaan uskonnollista yhdyskuntaa, jonka jäsen hän ei ole.

Oikeudesta vakaumuksen perusteella saada vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla."

Perusoikeustyöryhmä perusteli esitystään seuraavasti:

1. Muutkin kuin uskonnolliset vakaumukset saisivat perustuslain suojan. Samalla hallitusmuotoon sisältyisi viittaussäännös oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen.

2. Nk. syrjintäpykälä sijoitettaisiin uuden esityksen mukaisesti hallitusmuodon 5 § 2 momenttiin, jolloin kaikki uskontoon tai vakaumukseen perustuva syrjintä kiellettäisiin.

3. Ehdotettu uskonnonvapaussäännös ei merkitsisi muutosta kirkon ja valtion välisiin suhteisiin.

Perusoikeusuudistuksen tarpeellisuus

Sekä kotimaisen oikeudenkäytön selkiyttäminen että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten muodostamien ihmisoikeusnormien parempi huomioonottaminen ovat jo riittävät perusteet nykyisen suomalaisen perusoikeusjärjestelmän uudistamiselle.

Uskonnonvapautta koskevien esitysten sisältöä voidaan pitää työryhmän esityksessä onnistuneina, mutta lähinnä negatiivista uskonnonvapautta korostavina. Lakiesitys ei myöskään takaa suoraan oikeutta olla kuulumatta aatteelliseen yhteisöön ja

yhdistykseen eikä vapautta olla tukematta sellaisten toimintaa. Tällainen näkökulma on liitetty esim. entisten kansallissosialististen valtioiden perusoikeuksiin.

Perusoikeustyöryhmän näkemys turvaa uskonnon harjoittamisen ja uskonnollisten yhdyskuntien toiminnan myös poikkeusoloissa, sillä esityksen mukaan julkisen vallan velvollisuutena olisi turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen myös poikkeusoloissa.

Suomen ortodoksisen kirkon kannalta uskonnonvapussäädösten muuttuminen ei vaikuta itse kirkon toimintaan. Muutokset takaavat erityisesti maahan muuttaneiden ulkomaalaisten ja pakolaisten oikeuksia harjoittaa omaa uskontoaan ilman Suomen kansalaisuuden saamista.

Ortodoksisen kirkon kannalta yhteiskunnalliset oikeudet ovat valtion asukkaalleen takaamia oikeuksia, joiden mukaisesti kirkko toimii. Olosuhteista huolimatta kirkon ensisijainen tehtävä on omien jäsentensä hengellinen ohjaus ja elämä evankeliumin opetuksen mukaisesti. Kuitenkin mikäli elämä tässä valtiossa ei ole kirkon elämän mukaista, tulee kirkon tehdä omaa näkemystään tunnetuksi, jotta epäkohdat voitaisiin korjata. Kirkon itsensä toiminta perustuu yhteisöllisyyteen ja sen vuoksi kirkon oma toiminta ja elämä vaikuttavat myös ympäröivään yhteiskuntaan. Hyvän tekeminen ja pahan välttäminen ovat kristillisen pelastuksen päätehtävät.

KIRJALLISUUTTA

Ambrosius, Haapio Markku (toim.). 1979. **Ortodoksinen kirkko Suomessa.** Etelä-Suomen Kustannus. Lieto.

Euroopan Turvallisuus- ja Yhteistyökonferenssi. 1991. **Kööpenhaminan asiakirja 1989, Moskovan asiakirja 1991 - inhimillistä ulottuvuutta koskeva konferenssi.** Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki.

Harakas, Stanley. S. 1983. **Toward Transfigured Life.** Light and Life Co. Minneapolis, MI. U.S.A.

Koukkunen, Heikki. 1977. **Suomen valtiovalta ja kreikkalaiskatoliset 1881 - 1897.** Joensuun Korkeakoulun Julkaisuja A7. Joensuu.

Koukkunen, Heikki. 1982. **Tuiskua ja tyventä, Suomen ortodoksinen kirkko 1918 - 1978.** Valamon luostari. Heinävesi.

Pellonpää, Matti. 1991. **Euroopan ihmisoikeussopimus.** Lakimiesten kustannus. Helsinki.

Perusoikeustyöryhmä 1992 mietintö. 1992 Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu. Helsinki.

Perusoikeuskomitean mietintö. 1992. Valtion painatuskeskus. Helsinki.